

UDK 811.163.42'366.52

811.163.6'366.52

811.131.1'366.52

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćen za tisak 7. 4. 2026.

<https://doi.org/10.29162/jez.2026.10>**Ivana Lalli Pačelat**

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Uloga gramatičkoga roda u poimanju izvanjezične stvarnosti. Primjer hrvatskih, slovenskih i talijanskih jednojezičnih i dvojezičnih govornika

Utjecaj gramatičkoga roda na poimanje izvanjezične stvarnosti kod jednojezičnih i dvojezičnih govornika predmet je brojnih istraživanja, provedenih iz različitih perspektiva i uporabom raznovrsnih metoda (Bassetti i Nicholadis 2016). Prethodna su istraživanja pokazala da jednojezični govornici jezika s gramatičkim rodom entitete doživljavaju kao „muške“ ili „ženske“, ovisno o gramatičkome rodu pripadajućih imenica (Bassetti 2007: 215). Kod dvojezičnih govornika utvrđen je prijenos utjecaja gramatičkoga roda iz jezika koji ga posjeduje na jezik bez te kategorije, kao i prijenos muškoga ili ženskoga roda na poimanje entiteta koji je u drugome jeziku srednjega roda (Andonova i dr. 2007; Bassetti i Nicholadis 2016; Segel i Boroditsky 2011 i dr.). Cilj ovoga istraživanja jest utvrditi javlja li se utjecaj gramatičkoga roda u jednakoj mjeri i na jednak način kod usporedivih skupina dvojezičnih i jednojezičnih ispitanika. U tu će svrhu istim testovima i zadatcima biti obuhvaćeni hrvatsko-talijanski, talijansko-slovenski i slovensko-talijanski dvojezični govornici te jednojezični govornici hrvatskoga, talijanskoga i slovenskoga jezika. Poseban naglasak staviti će se na ispitivanje utjecaja gramatičkoga roda jezika s dva roda (talijanski) na imenice srednjega roda u jezicima s tri gramatička roda (hrvatski i slovenski). Rezultati sociolingvističkoga upitnika, testova i zadataka (npr. dodjela glasova i imena) svih šest skupina ispitanika pokazat će da se obrasci manifestacije utjecaja gramatičkoga roda na kategorizaciju izvanjezične stvarnosti ne mogu tumačiti kao slučajnost niti ih se može pripisati isključivo specifičnim jezičnim parovima kod dvojezičnih govornika.

Ključne riječi: jezična relativnost, gramatički rod, dvojezičnost, hrvatski, slovenski, talijanski

1. Uvod

Oblikuje li jezik naše misli i utječe li na način na koji vidimo stvarnost pitanja su koja su posljednjih dvadesetak godina ponovno postala aktualna, a čiji se početci najčešće povezuju s radovima Benjamina Lee Whorfa (1956) i Edwarda Sapira (1921/2004).

Suvremeni relativisti ili neo-whorfijanci ne smatraju da jezik određuje našu misao, već da utječe, usmjerava ili kanalizira način na koji razmišljamo, način na koji konceptualiziramo stvarnost (Pavlenko 2005). Istraživanja jezične relativnosti, osim u jezikoslovlje, zadiru i u polje psihologije i u polje kognitivnih znanosti općenito. Upravo je interes za kognitivni i socijalni aspekt jezične relativnosti obilježio novo razdoblje istraživanja o odnosu jezika i mišljenja, u kojem se glavna rasprava vodi oko opsega i jačine utjecaja jezika na mišljenje (Kousta i dr. 2008). Utjecaj gramatičkoga roda na poimanje izvanjezične stvarnosti jedna je od češćih i najpogodnijih tema u istraživanju jezične relativnosti budući da se radi o čisto jezičnoj kategoriji koja ne ovisi o percepciji ili izvanjezičnoj spoznaji (Bassetti 2007: 254). Međutim, iako je odnos gramatičkoga roda „prema referencijalnoj zbilji u načelu arbitraran“, „sami nazivi gramatičkih rodova asociraju na spol“ (Pišković 2011: 43), a time i utječu na kategoriziranje izvanjezične stvarnosti, što su pokazali i rezultati mnogobrojnih istraživanja. Većina se istraživača slaže da jezici s dva gramatička roda imaju snažniji utjecaj na kategoriziranje izvanjezične stvarnosti od jezika s trorodnim sustavom (Sera i dr. 1994; Flaherty 2001; Boroditsky i Phillips 2003; Vernich i dr. 2017; Haertle 2017; Pavlidou i Alvanoudi 2018 i dr.), kao i da je taj utjecaj puno intenzivniji kod jednojezičnih govornika nego što je to slučaj kod dvojezičnih govornika (Bassetti 2007; 2014; Nicoladis i Foursha-Stevenson 2011 i dr.).

Do nedavno su se spoznaje o utjecaju gramatičkoga roda na kategoriziranje nejezične stvarnosti uglavnom temeljile na istraživanjima koja su uključivala ograničen broj jezika s formalnim¹ rodnim sustavom (španjolski, njemački, talijanski i francuski) i još manji broj jezika sa semantičkim² rodnim sustavom (engleski). Tek su u posljednjih nekoliko godina dobivene potvrde i iz dosad neistraženih jezika (npr. za tamilski u Sedlmeier i dr. 2016; za norveški u Beller i dr. 2015; za estonski i litavski u Vernich i dr. 2017; za poljski u Haertle 2017; i dr.). Dok su istraživanja na jednojezičnim govornicima česta, manji je broj istraživanja koja uključuju i dvojezične govornike, od kojih su vrlo rijetka upravo ona koja uključuju govornike koji u svojoj jezičnoj kombinaciji nemaju engleski jezik (Bassetti i Cook 2011: 23).

¹ Jezici koji imaju gramatički rod. Rod je imenicama dodijeljen prema formalnim kriterijima (fonološkim i morfološkim). Više o razlici između formalnih i semantičkih rodni sustava u Pišković (2011: 76–79), Matasović (2004) i Corbett (1991).

² Jezici u kojima se rod imenica određuje prema značenju referenta, a ne prema formalnim gramatičkim obilježjima (usp. Pišković 2011: 76).

Upravo je stoga ovaj rad imao za cilj istražiti utjecaj gramatičkoga roda na dosad neistraženim jezicima (hrvatskome i slovenskome) i dvojezičnim kombinacijama koje ne uključuju engleski jezik. Kako se uočeni obrasci u kojima se manifestira odnosno izostaje utjecaj gramatičkoga roda na kategoriziranje izvanjezične stvarnosti ne bi mogli tumačiti kao slučajnost ili rezultat koji se vezuje samo za dvojezične govornike jednoga jezičnog para u istraživanju je uključeno tri usporedive skupine dvojezičnih ispitanika i tri skupine jednojezičnih govornika.

2. Jezična relativnost i dvojezičnost

Pod jezičnu relativnost ili jezični relativizam danas se podrazumijeva “teorijsko stajalište prema kojemu osobitosti jezične strukture utječu na opažanje, promišljanje i poimanje govornikova svijeta”³ čiji se početak najčešće povezuje s radovima Benjamina Lee Whorfa (1956) i Edwarda Sapira (1921/2004), koji su naišli na različita tumačenja. Determinističko shvaćanje, prema kojemu jezik određuje mišljenje i ograničava kognitivne kategorije, ubrzo je napušteno. Prihvaćenije je stajalište da jezik utječe na mišljenje i nejezično ponašanje govornika. Ulaz u novo razdoblje istraživanja odnosa jezika i mišljenja označeno je zbornikom radova *Rethinking Linguistic Relativity* (Gumperz i Levinson, ur., 1996), u kojemu se preispituju tvrdnje o jezičnoj relativnosti u svjetlu novih dokaza i teorijskih promjena, kombinirajući pristupe antropologije, jezikoslovlja i kognitivnih znanosti te naglašavajući ulogu konteksta u interpretaciji. Među autorima važnima za novo razdoblje istraživanja posebno se ističu Dan I. Slobin (1996), koji je uveo pojam *thinking for speaking* kako bi opisao način na koji jezične strukture usmjeravaju mišljenje u trenutku planiranja i proizvodnje govora, te John Lucy (1992), koji kritički preispituje dosadašnja empirijska istraživanja Sapir-Whorfove hipoteze i predlaže novi, sustavniji pristup proučavanju utjecaja jezika na mišljenje. Jezična raznolikost predstavlja osnovu za proučavanje jezične relativnosti. Bassetti (2007: 254) izdvaja tri tipa razlika među jezicima relevantnih za istraživanje ovoga fenomena. Prvi tip odnosi se na jezike koji naglašavaju različite aspekte stvarnosti, primjerice razlikuju jedninu, dvojninu i množinu, svršenu i nesvršenu radnju ili svjedočenost događaju, što govornike navodi da opažaju upravo one aspekte stvarnosti koje jezične kategorije impliciraju. Drugi tip uključuje razlike u kategorizaciji istih iskustava, poput različitih podjela spektra boja ili stupnja slanosti, pri čemu govornici različitih jezika iste pojave mogu kategorizirati na različite načine. Treći tip čine čisto jezične kategorije, poput gramatičkoga roda, pri čemu se muški rod može dodijeliti muškim živim bićima, ali i predmetima koji u stvarnom svijetu s njima nemaju nikakve veze, što ih čini osobito pogodnima za istraživanje jezične relativnosti (usp. Bassetti 2007: 254). Učinci je-

³ Definicija je preuzeta iz Strune <https://struna.ihj.hr/naziv/jezicna-relativnost/21445/> [posjećeno 11. srpnja 2025.].

zične relativnosti najčešće su se istraživali u domeni percepcije boja (Berlin i Kay 1969; i dr.), prostornih odnosa (Levinson 1996; Li i Gleitman 2002; i dr.), vremen-
skih odnosa (Boroditsky 2001; i dr.), odnosa materijala i predmeta (Lucy i Gaskins
2001; i dr.), odnosa predmeta i gramatičkog roda (Bassetti 2007; Kousta i dr. 2008;
Sera i dr. 2002; i dr.). Postoje istraživanja čiji rezultati pokazuju da jezik utječe samo
na druge jezične procese (Gennari i dr. 2002; Slobin 1996; Vigliocco i dr. 2005), kao
i ona istraživanja koja potvrđuju tvrdnju da jezik utječe i na nejezično mišljenje (Le-
vinson 1996; Levinson i dr. 2002; Lucy i Gaskins 2001; Lucy 1992).

Pojam jezične relativnosti od samoga je početka bio povezan s dvojezičnošću.
U razdoblju između 50. i 70. godina prošloga stoljeća, kada je interes istraživača
bio usmjeren na proučavanje utjecaja jezika na percepciju boja, dokazano je da
se dvojezični govornici razlikuju od jednojezičnih govornika (Brown i Lenneberg
1954; Lenneberg i Roberts 1956; Caskey-Sirmons i Hickerson 1977; i dr.). Od tada
pa do početka 21. stoljeća bilo je malo istraživanja jezične relativnosti u kojima su
sudjelovali dvojezični ispitanici. Ako ih je i bilo, onda su oni bili sporedni, jer su
istraživanja bila usredotočena na rezultate jednojezičnih govornika, a dvojezični su
ispitanici služili samo za dokazivanje i opovrgavanje hipoteze jezične relativnosti
(usp. Pavlenko 2011; Athanasopoulos 2011). I još su se nedavno dvojezični ispitanici
smatrali nepoželjnim kako objašnjava Pavlenko (2005: 437): "Yet, many researchers
continue to see bilingualism as a challenge for the Sapir-Whorf hypothesis and bi-
linguals as undesirable and 'messy' subjects who should be excluded from expe-
rimental research to eliminate intervening variables." Poseban poticaj pokretanju
istraživanja jezične relativnosti na dvojezičnim ispitanicima dali su mnogobrojni
rezultati koji su dokazali pozitivne učinke dvojezičnosti na kognitivni razvoj poje-
dinca (usp. Pavlenko 2011, Athanasopoulos 2011). Međutim, tradicionalna istraži-
vanja dvojezičnosti i kognitivnih procesa uglavnom su bila usmjerena na implikacije
dvojezičnosti na individualne kognitivne procese (Bialystok 2005: 417), a ne na pro-
učavanje utjecaja jednoga jezika ili više njih na procese mišljenja. To je rezultiralo
dakako mnogim saznanjima o leksičkim i kognitivnim procesima dvojezičnoga po-
jedinca, ali oskudnim saznanjima o utjecaju međujezičnih i međukulturnih razlika
na mišljenje (Pavlenko 2005: 433), pa se posljednjih dvadesetak godina intenzivno
provode istraživanja usmjerena na prevladavanje tog nedostatka. Područja istra-
živanja jezične relativnosti kod dvojezičnih govornika većinom su ista kao ona za
proučavanje jezične relativnosti kod jednojezičnih govornika.

Provedena su primjerice novija istraživanja o percepciji boja na dvojezičnim
govornicima engleskoga i vijetnamskoga jezika (Jameson i Alvarado 2003), koja
potvrđuju ranija, već spomenuta, istraživanja prema kojima se „kategorije boja
dvojezičnih ispitanika nalazi između kategorija jednojezičnih govornika obaju je-
zika" (Bassetti i Cook 2011: 12). Najraširenija istraživanja svakako su ona vezana za
poimanje kretanja (Brown i Gullberg 2008; Czechowska i Ewert 2011; Cadierno i

Robinson 2009; Levinson 1996, 2003; i dr.). Dvojezičnost, osim što može utjecati na konceptualizaciju i izražavanje kretanja, utječe i na poimanje vremena (Boroditsky i dr. 2002; i dr.) i osjećaja (Pavlenko 2006; Enfield i Wierzbicka 2002; i dr.). Dvojezičnost može utjecati i na konceptualizaciju i kategorizaciju predmeta, prirodnih pojava i apstraktnih pojmova. Istraživanja o utjecaju jezičnih kategorija na kognitivne procese dvojezičnih govornika uglavnom su rijetka i zanemarena (Athanasopoulos 2006; Athanasopoulos 2011). Najčešće se istražuje utjecaj gramatičkoga roda na poimanje izvanjezičnoga svijeta (Boroditsky i Schmidt 2000; Boroditsky i Phillips 2003; Boroditsky i dr. 2003; Kousta i dr. 2008; Bassetti 2007 i dr.).

Rezultati istraživanja iz svih spomenutih područja pokazali su da se spoznajni procesi osoba koje govore više jezika „lagano razlikuju“ od onih jednojezičnih govornika (Bassetti i Cook 2011: 31). Autori pojašnjavaju da se koncepti boja, prostora, kretanja, vremena, predmeta i sl. kod dvojezičnih govornika ne smještaju uvijek između koncepata jednojezičnih govornika obaju jezika, nego ponekad dvojezični govornici oblikuju autentične, vlastite koncepte, koji se razlikuju od onih koje imaju jednojezični govornici i stoga zaključuju da „dvojezični govornici razmišljaju drugačije od jednojezičnih govornika“ u većini područja u kojima su istraživanja provedena (Bassetti i Cook 2011: 32).

3. Gramatički rod i jezična relativnost

3.1. Gramatički rod u hrvatskome, slovenskome i talijanskome jeziku

Rod⁴ se u *Rječniku jezikoslovnoga nazivlja* definira kao „gramatička kategorija riječi koja se očituje u slaganju imenice s pridjevnim riječima“ (Mihaljević i Hudeček 2024). Iz tradicijskih razloga, pojašnjavaju Mihaljević i Mihaljević (2025: 47), iako je definiran sintaktički, „rod je određen kao naziv koji pripada morfologiji jer se uči u morfologiji imenskih riječi i inherentna je kategorija imenicama“. U hrvatskoj, talijanskoj i slovenskoj literaturi gramatički se rod određuje kao morfološka ili kao sintaktička kategorija (Doleschal 2015; Grandi 2010; Iacobini 2010; Martinović 2015; Matasović 2004; Mihaljević i Mihaljević 2025; Pišković 2011; Robustelli 2018; Sensini 2000;

⁴ Mihaljević i Mihaljević (2021; 2025) provele su dijakronijsku i sinkronijsku analizu uporabe riječi *rod* i *spol* te *rodni* i *spolni*. Analiza je pokazala da su imenica *rod* i pridjev *rodni* višeznačni, te da imenica *rod*, a posebno pridjev *rodni* često preuzimaju i značenje imenice *spol* i pridjeva *spolni*. Rod, pored svog značenja u jezikoslovlju, ima i značenje u antropologiji i etnologiji te se definira i kao „kulturno specifično oblikovanje spolova i njihova međuodnosa“ uz napomenu da „budući da je riječ o društvenoj konstrukciji koja obuhvaća djelovanje i uloge pripisane muškarcima i ženama u javnome i privatnome životu u određenome društvu, definicija roda promjenjiva je u vremenu i prostoru.“ Dok je rod u ovome značenju „sociokulturna kategorija“, spol je „biološka kategorija“. Preuzeto s <http://struna.ihj.hr/naziv/rod/25023/#naziv> [posjećeno 11. srpnja 2025.].

Toporišić 2000; Vidović Muha 2019; Žele 2019 i dr.). Rod⁵ već postoji kao leksička vrijednost riječi, a sintaksa ga samo aktualizira (Vidović Muha 2019: 130) te se definira kao kategorija koja motivira sročnost (Pišković 2011: 30; Matasović 2004: 19).

Postoje jezici koji nemaju gramatički rod (npr. engleski, tamilski, estonski, japanski i dr.) i oni koji ga imaju (npr. romanski i slavenski jezici). U hrvatskome i u slovenskome jeziku, kao i u ostalim slavenskim jezicima, postoje tri roda, naslijeđena iz indoeuropskih prajezika: muški, ženski i srednji rod. U talijanskome jeziku, kao i u većini romanskih jezika, nestala je opreka između muškoga i srednjega roda, te postoji samo muški i ženski rod. Gramatički rod kategorija je imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva i nekih glagolskih oblika, a u talijanskome i slovenskome jeziku i članova. Gramatički rod u navedenim je jezicima primarno formalna kategorija. Ipak, valja napomenuti da strogo formalni rodni sustavi ne postoje, budući da se raspodjela imenica po rodovima ni u jednom jeziku ne temelji isključivo na formalnim kriterijima, nego uvijek barem djelomično počiva na semantičkim načelima, kako pojašnjava Pišković (2011: 77). U svakome jeziku moguće je, naime, izdvojiti skup imenica koje označavaju živa bića i koje čine „semantičku jezgru rodnoga sustava, dok ostale imenice pripadaju semantičkom ostatku“ (Matasović 2004: 196). Unutar semantičke jezgre rod imenica u pravilu je određen spolom referenta⁶, dok se kod imenica iz semantičkoga ostatka rod najčešće uspostavlja prema formalnim kriterijima (usp. Pišković 2011: 77).

U dvorodnim sustavima, pa tako i u talijanskome jeziku za imenice koje označavaju što živo vrijede semantička pravila koja dodjeljuju gramatički rod na referencijalnoj osnovi, odnosno u odnosu na određena svojstva referenta, konkretno njegov spol, dok za imenice koje označavaju neživo vrijede formalna pravila, koja mogu biti morfološke naravi, pri čemu se gramatički rod dodjeljuje prema flektivnoj klasi kojoj imenica pripada, ili fonološke naravi, pri čemu se rod određuje prema formalnim obilježjima same riječi (Robustelli 2018: 45).

U trorodnim sustavima, kao što su to hrvatski i slovenski, imenice za živo raspoređene su također uglavnom prema spolu referenta. Imenice ženskoga roda koje

⁵ U ovome se radu *rod* rabi isključivo kao oznaka gramatičke kategorije te se ne primjenjuje u drugim značenjskim domenama, dok se za obilježja referenta koristi termin *spol*, što će u ovome radu uključivati i „kulturno specifično oblikovanje spolova“ (vidi prethodnu bilješku). Takvo terminološko razgraničenje uvedeno je radi metodološke jasnoće i analitičkoga pojednostavljenja.

⁶ Valja razlikovati *gramatički rod*, koji je već detaljno obrađen u tekstu, te *referencijalni rod* i *leksički rod* (usp. Doleschal 2015: 2–7; Martinović 2015: 95; Pišković 2011: 79–83). Referencijalni rod odnosi se na izvanjezično obilježje referenta, odnosno na stvarni spol osobe ili skupine osoba na koje se određeni jezični izraz odnosi u konkretnoj komunikacijskoj situaciji. Referencijalni rod identificira referenta kao muškoga, ženskoga ili rodno neodređenoga. Dok se referencijalni rod može određivati i kod imenica iz semantičkoga ostatka za živo, leksički je rod isključivo vezan uz imenice iz semantičke jezgre koje označavaju parove živih bića različitoga spola te podrazumijeva postojanje posebnih leksičkih jedinica za svaki spol (Pišković 2011: 79–83).

označavaju živo biće ženskoga spola te imenice muškoga roda koje označavaju živo biće muškoga spola čine semantičku jezgru, ističe Pišković (2011: 79). Imenice za neživo kojima se rod ne može opravdati spolom, ali i imenice za živo koji ni po semantičkim ni po formalnim kriterijima nisu raspoređene u muški i ženski rod čine semantički ostatak (Pišković 2011: 79). Semantički ostatak raspoređen je u sva tri roda. Imenice srednjega roda ne spadaju u semantičku jezgru, već u semantički ostatak. Ako su imenice iz semantičkoga ostatka raspoređene po svim rodovima, pojašnjava Pišković (2011: 79) „odnosno ako nemaju zaseban rod, nego se pojavljuju u istim rodovima kao i imenice iz semantičke jezgre, tada je riječ o formalnome rodnom sustavu“ (Pišković 2011: 79). Budući da su u hrvatskome i slovenskome imenice iz semantičkoga ostatka raspoređene u sva tri roda (Martinović 2015; Toporišić 2000), a u talijanskome u dva (Robustelli 2018), može se zaključiti da sva tri jezika imaju formalni rodni sustav.

Iako gramatički rod za neživo ne slijedi prirodne ni logične kriterije, već je rezultat isključivo jezične konvencije koja se povijesno ustalila, ipak, u određenim slučajevima moguće je uočiti određene pravilnosti u raspoređivanju imenica koje su povezane s pripadnošću pojedinim semantičkim kategorijama (Sensini 2000: 113; Toporišić 2000: 277).

U opisima imeničkih sustava često se ističe bliska povezanost između gramatičkoga roda i sklonidbenih vrsta, odnosno flektivnih klasa (Doleschal 2015; Iacobini 2010; Pišković 2011; Toporišić 2000). Ta se povezanost očituje i u činjenici da se na temelju morfoloških obilježja, osobito nastavaka i obrazaca sklonidbe, pripadnost određenoj vrsti, a često i gramatičkom rodu, može u velikoj mjeri predvidjeti. Ipak, unatoč toj podudarnosti, te se kategorije ne mogu poistovjetiti: sklonidbene vrste predstavljaju morfološku razinu opisa, dok se gramatički rod potvrđuje i u širem gramatičkom ustroju, ponajprije kroz sročnost. Stoga se u nastavku donosi pregled sklonidbenih vrsta u hrvatskome i slovenskome jeziku, odnosno flektivnih klasa u talijanskome jeziku.

U hrvatskome jeziku, u gramatikama koje imenice razvrstavaju prema sklonidbenim vrstama, uobičajeno se izdvajaju tri osnovne sklonidbene vrste: *a*-sklonidba, *e*-sklonidba i *i*-sklonidba (usp. Pišković 2011; Hudeček i Mihaljević 2019). U *a*-sklonidbi prevladavaju imenice muškoga roda, a toj vrsti pripadaju i sve imenice srednjega roda. *E*-sklonidba gotovo je u cijelosti povezana s imenicama ženskoga roda, dok *i*-sklonidba obuhvaća isključivo imenice ženskoga roda.

Prema D'Achilleu i Thorntonu (2003) talijanske se imenice mogu razvrstati u šest flektivnih klasa. Prvih pet flektivnih klasa se temelji na odnosu između nastavaka u jednini i množini, dok šesta klasa obuhvaća nepromjenjive imenice (Iacobini 2010). Prva klasa uključuje imenice s obrascem *-o/-i* i gotovo je u cijelosti povezana s imenicama muškoga roda. Druga klasa obuhvaća imenice s obrascem *-a/-e*, koje

su u pravilu ženskoga roda. Treća klasa obuhvaća obrazac *-e/-i* te uključuje imenice muškoga roda, imenice ženskoga roda i dvorodne imenice, pri čemu se rod često utvrđuje tek na temelju sročnosti. Četvrta klasa obuhvaća imenice s obrascem *-a/-i*, koje su pretežito muškoga roda, ali uključuju i manji broj imenica ženskoga roda. Peta klasa obuhvaća imenice s obrascem *-o/-a*, pri čemu su u jednini najčešće muškoga roda, a u množini ženskoga roda. Šesta klasa obuhvaća nepromjenjive imenice koje zadržavaju isti oblik u jednini i množini. U talijanskome jeziku produktivne su prve tri flektivne klase (usp. Iacobini 2010).

U slovenskome jeziku imenice poznaju četiri sklonidbene vrste za svaki gramatički rod muški, ženski i srednji koje nose ime baš po gramatičkome rodu i uključuju stoga i imeničke riječi navedenoga gramatičkog roda. Imenice se mijenjaju po padežu, rodu i broju, pri čemu slovenski, za razliku od hrvatskoga i talijanskoga, ima i dvojину (usp. Toporišić 2000). Tipični nastavci za produktivne sklonidbene vrste jesu: muška (1. muška: Ø / -a; 2. muška: -a / -e; 4. muška: -i / -ega), ženska (1. ženska: -a / -e; 2. ženska: Ø / -i; 4. ženska: -a / -e) i srednja (1. srednja: -o / -e / -a; 4. srednja: -o / -ega). U slovenskome i hrvatskome jeziku postoji i podrod živosti, odnosno opozicija živo/neživo kod imenica muškoga roda koja se očituje u akuzativu jednine: imenice koje označavaju živa bića imaju akuzativ jednak genitivu, dok imenice koje označavaju neživo imaju akuzativ jednak nominativu. U slovenskome se, uz podrod živosti, navodi i podrod čovječnosti (slo. *človeškosti*) kao šira semantičko-gramatička kategorija (Toporišić 2000: 277–278).

Iz prikaza sklonidbenih odnosno flektivnih vrsta proizlazi da su u sva tri jezika gramatički rod i sklonidbeni odnosno flektivni obrasci usko povezani, zbog čega se u gramatičkim opisima često dovode u blizak odnos. Ipak, iako se na temelju značenja imenice i njezina sklonidbenoga ili flektivnoga obrasca rod može predviđeti, te kategorije ne treba poistovjećivati: sklonidbena vrsta odnosno flektivna klasa primarno je morfološka kategorija, dok se gramatički rod dodatno potvrđuje u sročnosti (usp. Pišković 2011: 83–91).

Više o gramatičkome rodu u Corbett (1991), Doleschal (2015), Matasović (2004), Pišković (2011) i Robustelli (2018).

3.2. Jezična relativnost i gramatički rod: pregled istraživanja

U istraživanjima jezične relativnosti zanimljivi su jezici koji imaju gramatički rod, ali su u istraživanju uključeni i jezici bez gramatičkoga roda kako bi se istražila razlika i utjecaj koji jezici s gramatičkim rodом imaju na poimanje izvanjezične stvarnosti.

Pišković (2011: 76) ističe kako se nijedan „klasifikator, pa tako ni rod, ne može svesti na gramatičku definiciju, nego ga valja promatrati kao sredstvo za organizaciju ljudske percepcije, spoznaje i mišljenja“. Upravo je iz toga razloga utjecaj grama-

tičkoga roda na poimanje izvanjezičnoga svijeta jedna od zanimljivijih i vrlo čestih istraživačkih tema u okviru jezične relativnosti. Zanimljivo je, naime, proučavati kako različite formalne klasifikacije unutar različitih jezika utječu na poimanje istoga entiteta, jer iako je u formalnim rodnim sustavima podudarnost gramatičkoga roda i spola ograničena uglavnom na imenice koje označavaju živa bića, dok je u ostalim slučajevima odnos gramatičkoga roda i stvarne referencije najčešće arbitran, nazivi gramatičkih rodova i dalje „asociraju na spol“ (Pišković 2011: 43). Bassetti (2007: 254) smatra da „ukoliko se ustanovi da gramatički rod utječe na mentalnu predodžbu određenoga bića, stvari ili pojave, taj se utjecaj može pripisati isključivo jeziku budući da je gramatički rod isključivo jezična kategorija, koja ne ovisi o percepciji ili o nekoj izvanjezičnoj spoznaji“.

Brojnim istraživanjima pokušalo se ustanoviti utječe li gramatički rod na konceptualizaciju predmeta, životinja, prirodnih pojava i apstraktnih pojmova. Prvo takvo istraživanje provedeno je već 1915. u Moskvi (Jakobson 1959: 237) kada je grupa govornika morala dodijeliti određenu osobu danima u tjednu i kada su rezultati pokazali da su danima u tjednu koji su ženskoga roda dodijeljene ženske osobe, a danima u tjednu muškoga roda muške osobe. Od tada se nizom sličnih istraživanja pokušavao potvrditi ili opovrgnuti utjecaj gramatičkoga roda na konceptualizaciju izvanjezične stvarnosti. Devedesetih godina prošloga stoljeća psiholog Toshi Konishi (1993) proveo je istraživanje u kojem su govornici španjolskoga i njemačkoga jezika morali dodijeliti ljudske osobine prikazanim predmetima čije su imenice različitoga gramatičkoga roda u dvama jezicima. Ispitanici su dodjeljivali osobine tipične za muška bića imenicama koje su u njihovome jeziku bile muškoga roda, dok su nježnije osobine dodijeljene imenicama ženskoga roda. U istraživanju se koristio jezik ispitanika, što mnogi zamjeraju. U želji postizanja veće vjerodostojnosti rezultata i ispravljanja zamjerki koje je dobilo prethodno istraživanje, Boroditsky i dr. (2003) proveli su slično istraživanje koristeći pritom engleski jezik, koji je ispitanicima bio strani jezik, kako bi se izbjegla mogućnost utjecaja materinskoga jezika na odgovore. Sera i dr. (2002) otišli su korak dalje u metodologiji, pa su riječi zamijenili slikama, a u nekim drugim istraživanjima i video-zapisima.⁷ U provedenome istraživanju Sera i dr. (2002) pronašli su utjecaj gramatičkoga roda kod talijanskih i španjolskih govornika koji su morali dodijeliti muški ili ženski glas životinjama i predmetima koji su u navedenim jezicima različitoga gramatičkog roda. Isto je potvrđeno kod francuskih, njemačkih i španjolskih govornika, ali ne i kod engleskih i japanskih govornika (Flaherty 1999). Potvrdu prethodnih rezultata dali su i rezultati istraživanja u kojima su ispitanici gore navedenih jezika trebali povezati sliku životinje ili predmeta sa slikom ljudi (Bassetti 2011; Boroditsky i Phillips 2003). Dosljedan utjecaj gramatičkoga roda potvrđen je kod španjolskih i francuskih govornika (Sera

⁷ Ispitanici su trebali zamisliti da pomažu u režiranju filma u kojemu se prikazanim predmetima treba dodijeliti muški ili ženski glas.

i dr. 2002), ali ne i u njemačkih govornika. Vigliocco i dr. (2005) zaključili su da jezici s tri gramatička roda, u njihovome slučaju je to bio njemački, slabije utječu na konceptualizaciju nego oni koji imaju dvorodni sustav, u njihovome je istraživanju to bio talijanski jezik. Boroditsky i dr. (2003) proveli su istraživanje sa španjolskim i s njemačkim govornicima u kojima su povezali pamćenje i gramatički rod, a u jednome od istraživanja učili su ispitanike opće imenice u paru s vlastitim imenima. U skladu s drugim istraživanjima ispitanici su lakše pamtili one parove u kojima se gramatički rod opće i vlastite imenice (imena)⁸ podudara (Boroditsky i dr. 2003).

Spomenuta istraživanja, ali i mnoga druga sa sličnim rezultatima (Sera i dr. 1994; Flaherty 2001; Boroditsky i Phillips 2003; Kurinski i Sera 2011; Sato i dr. 2013; Imai i dr. 2013; Sedlmeier i dr. 2016; Vernich i dr. 2017; Haertlé 2017; Pavlidou i Alvanoudi 2018, Brand i dr. 2025, i dr.), pokazala su da gramatičke razlike u jeziku mogu utjecati na ljudsko pamćenje, na opis riječi i slika, na određivanje i pronalaženje sličnosti među slikama, na njihovo odlučivanje (npr. o dodjeli muškoga ili ženskoga glasa), na procjenu značajki nekih bića, stvari ili pojava i sl. Sustavni pregled istraživanja o gramatičkome rodu i jezičnoj relativnosti ponudili su Samuel i suradnici (2019).

Puno je manje istraživanja utjecaja gramatičkoga roda u kojemu su sudjelovali i dvojezični ispitanici (Flaherty 1999; Andonova i dr. 2007; Vigliocco i dr. 2005; Forbes i dr. 2008; Ramos i Roberson 2010; Nicoladis i Foursha-Stevenson 2011; Bassetti 2011, 2014 i dr.). Bassetti (2007) je primjerice provela istraživanje u kojemu su dvojezični ispitanici talijanskoga i njemačkoga jezika morali dodijeliti predmetima ljudski glas. Uzete su u obzir imenice različitoga gramatičkoga roda u dvama jezicima, pa se sukladno tome razlikovao i dodijeljeni glas, ovisno o gramatičkome rodu u jeziku ispitanika. Rezultati su pokazali da su jednojezični ispitanici u znatno većoj mjeri pod utjecajem gramatičkoga roda nego dvojezični govornici kod kojih taj utjecaj slabi osobito u slučaju imenica suprotnoga gramatičkoga roda (usp. Bassetti 2007), što je potvrđeno kasnije i drugim istraživanjima (Kousta i dr. 2008; Bassetti 2011, 2014 i dr.).

Gramatički rod, kao i drugi klasifikatori u jeziku, jednojezičnim su izvornim govornicima prirodni, pa oni gotovo da nisu svjesni njihove arbitarnosti (usp. Pišković 2012: 61–62). Dvojezični su govornici u tome slučaju svjesniji arbitarnosti jezičnih klasifikacija i njihovih razlika budući da su izloženi dvama različitim jezicima, pa tako i dvama sustavima klasifikacije izvanjezične stvarnosti te su stoga i manje podložni utjecaju klasifikatora općenito ili klasifikatora samo jednoga jezika.

Vrijede li do sada iznesena saznanja koja se temelje na istraživanjima koja uključuju, donedavno, „relativno mali broj jezika” (Vernich i dr. 2017: 224), od kojih samo rijetko koji slavenski jezik, i za jednojezične i dvojezične govornike hrvatskoga i slovenskoga jezika u kombinaciji s talijanskim jezikom, predstaviti ćemo u nastavku ovoga rada.

4. Istraživanje

4.1. Ciljevi i hipoteze

Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati manifestira li se utjecaj gramatičkoga roda na poimanje izvanjezične stvarnosti u jednakoj mjeri i na jednak način kod usporedivih dvojezičnih i jednojezičnih skupina ispitanika. U tu su svrhu istim zadacima bili podvrgnuti hrvatsko-talijanski, talijansko-slovenski i slovensko-talijanski dvojezični govornici te jednojezični govornici iz Hrvatske, Italije i Slovenije.

Posebna se pozornost u istraživanju posvetila usporedbi utjecaja gramatičkoga roda na poimanje izvanjezične stvarnosti kod jednojezičnih govornika jezika s tri gramatička roda (hrvatskoga i slovenskoga) i kod govornika jezika s dva gramatička roda (talijanskoga). Prethodna istraživanja, među kojima Vigliocco i dr. (2005), pokazuju da jezici s dva gramatička roda snažnije utječu nego jezici s tri roda. Na temelju tih nalaza formulirana je hipoteza za jednojezične ispitanike:

H1: Očekuje se najjači utjecaj gramatičkoga roda kod talijanskih jednojezičnih govornika.

Prethodna istraživanja pokazuju da su dvojezični ispitanici u manjoj mjeri pod utjecajem gramatičkoga roda nego jednojezični (usp. Bassetti 2007; Kousta i dr., 2008; Bassetti 2011, 2014). Na temelju toga za dvojezične skupine formulirane su sljedeće hipoteze:

H2: Očekuje se da će svi dvojezični govornici pokazati slabiji utjecaj gramatičkoga roda u usporedbi s jednojezičnim skupinama.

H3: Očekuje se da među usporedivim skupinama dvojezičnih ispitanika neće biti statistički značajnih razlika.

H4: Kod svih skupina dvojezičnih ispitanika očekuje se jači utjecaj talijanskoga gramatičkog roda na percepciju muškosti odnosno ženskosti prikazanih pojmova budući da dvorodni jezici prema prethodnim istraživanjima snažnije utječu na poimanje izvanjezične stvarnosti od trorodnih jezika.

Posebna se pažnja u istraživanju posvetila imenicama srednjega roda, budući da su Andonova i dr. (2007) utvrdili utjecaj drugoga jezika na materinski jezik kod riječi srednjega roda. Na temelju tih očekivanja formulirana je i posljednja hipoteza:

H5: Očekuje se da će kod dvojezičnih ispitanika, u slučaju imenica srednjega roda u hrvatskome i slovenskome jeziku, utjecaj na procjenu muškosti odnosno ženskosti imati gramatički rod koji te imenice imaju u talijanskome jeziku.

4.2. Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 170 ispitanika, od čega 96 jednojezičnih i 74 dvojezičnih govornika. Radi se o šest skupina ispitanika: tri skupine jednojezičnih i tri skupine dvojezičnih ispitanika.

Na samome početku potrebno je pojasniti što se u ovome istraživanju smatra dvojezičnim govornikom.

Dvojezičnost se određuje različito. Samo određenje ovisi, između ostaloga, i o kriterijima koji se uzimaju u obzir, a to su primjerice jezična sposobnost, vrijeme odnosno dob ovladavanja dvama jezicima, društveni položaj jezika i sl. Detaljan prikaz podjele dvojezičnih govornika prikazan je npr. u Jelaska i dr. (2005: 38–48). U ovome se istraživanju dvojezičnim govornicima smatraju samo ispitanici koji su ovladali dvama jezicima na razini izvornih govornika.

Odabrane su osobe koje su od rođenja usvajale oba jezika ili su drugi jezik usvojile u ranoj dobi te se radi uglavnom o osobama koje podjednako vladaju obama jezicima. Aktivni su i većim dijelom dvokulturalni dvojezični govornici jer žive u dvojezičnim zajednicama i pod utjecajem su obiju kultura. Tu valja napomenuti da se aktivna dvojezičnost ne odnosi uvijek na prototipnu vodoravnu dvojezičnost. (usp. Jelaska i dr. 2005) odnosno na ovladavanje dvama različitim standardnim jezicima. U slučaju prikazanih dvojezičnih ispitanika radi se o kombinaciji vodoravne i okomite dvojezičnosti koja bi zahtjevala detaljniji opis, no budući da se gramatički rod uglavnom podudara kako u standardnome tako i u nestandardnome varijetetu hrvatskoga, slovenskoga i talijanskoga jezika u ovome se istraživanju tome neće obratiti posebna pozornost. Valja napomenuti da su svi ispitanici govornici i drugih stranih jezika koje su učili kroz formalno obrazovanje. Međutim, iako su prema nekim definicijama svi naši ispitanici višejezični, u ovome ćemo se radu pridržavati gore navedene definicije dvojezičnih govornika te će se uzimati u obzir samo znanje jezika koje se steklo usvajanjem od najranije dobi, a ne formalnim obrazovanjem. Prema kriteriju društvenoga položaja jezika, radi se o uklopljenim manjinskim zajednicama čiji manjinski jezik uživa status autohtonoga jezika⁹.

Dvojezičnost ispitanika utvrđena je na temelju procjene ispitivača i suradnika te samoprocjene ispitanika prikupljene putem upitnika. Upitnikom su dobiveni podaci o materinskome jeziku, jeziku formalnoga/osnovnoga obrazovanja, samoprocjeni dvojezičnosti i samoprocjeni dominantnosti jezika. Ispitivači su ciljano upućivali na ispunjavanje upitnika samo one ispitanike koji su odgovarali gore navedenome

⁹ Ostvarivanje prava na uporabu manjinskoga jezika regulirano je, pored ostalog, za slovensku manjinu u Furlaniji-Juljskoj krajini (na tal. *Friuli-Venezia Giulia*) Zakonom 38/2001, za talijansku manjinu u Sloveniji Ustavom Republike Slovenije (čl.11 i 64), a za talijansku manjinu u Hrvatskoj Statutom Istarske županije (čl. 6, 21, 22, 23 i 24).

opisu. Ispravnost procjene ispitivača u odabiru ispitanika provjerilo se podacima dobivenim upitnikom.

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 170 ispitanika, od čega 96 jednojezičnih i 74 dvojezičnih govornika. Radi se o šest skupina ispitanika: tri skupine jednojezičnih i tri skupine dvojezičnih ispitanika.

U istraživanju su, prema prethodno navedenim kriterijima, sudjelovale tri skupine dvojezičnih ispitanika: 40 dvojezičnih hrvatsko-talijanskih govornika iz Hrvatske, iz Istarske županije; 15 dvojezičnih slovensko-talijanskih govornika iz Slovenije iz dvojezičnih općina Kopar, Izola i Piran te 19 dvojezičnih talijansko-slovenskih govornika iz Italije, iz Furlanije-Juljske krajine (na tal. *Friuli-Venezia Giulia*).

Pored dvojezičnih ispitanika u istraživanju je bio uključen i 31 jednojezični govornik hrvatskoga jezika iz Hrvatske, 29 jednojezičnih govornika slovenskoga jezika iz Slovenije te 36 jednojezičnih govornika talijanskoga jezika iz Italije. Jednojezični govornici obuhvaćeni istraživanjem dolaze iz različitih dijelova Hrvatske, Slovenije i Italije; dio ispitanika čini studentska populacija, a kod preostalih se vodilo računa o ravnomjernoj regionalnoj zastupljenosti triju država pažljivim odabirom mjesta objave i usmjeravanjem poziva na ispunjavanje upitnika.

Među ispitanicima, prevladavale su ispitanice (80,77 %) u odnosu na puno manje sudjelovanje muških ispitanika (19,23 %). Na reprezentativnost uzorka nije se moglo utjecati jer se upitnik ispunjavao na mreži i anonimno, pa stoga ispitivači nisu mogli utjecati na odaziv ispitanika kojima je bio upućen poziv na ispunjavanje upitnika. Što se tiče dobi, najviše je ispitanika bilo u dobi između osamnaest i dvadesetčetiri godine (44,94 %), slijede oni između tridesetpet i četrdesetčetiri godine (28,48 %), te oni između dvadesetpet i tridesetčetiri godine starosti (17,72 %) ¹⁰. Što se tiče obrazovanja, prema rezultatima upitnika, malo više od polovice ispitanika imalo je višu (14,56 %) ili visoku stručnu spremu (37,34 %), dok je nešto niži bio omjer onih sa srednjom stručnom spremom (40,51 %) ¹¹.

4.3. Metoda i materijali

Upitnik je bio sastavljen od dva dijela. Prvim dijelom prikupljeni su podaci o dobi, spolu, materinskome jeziku, stupnju obrazovanja ispitanika i sl., ali i o njihovoj samoprocjeni vlastite dvojezičnosti. Drugi je dio bio posvećen zadatku.

Zadatak je bio sastavljen uz dodatne preinake prema uzoru na zadatak Sere i suradnika (2002) i mnogih drugih istraživača koji su koristili sličnu metodologiju.

¹⁰ Valja napomenuti da je bilo i starijih dobnih skupina ispitanika, no u mnogo manjem omjeru (sveukupno 8,86 %). 3,80 % ispitanika bilo je u dobi između 45 i 54 godine, 3,16 % u dobi između 55 i 64 te 1,90 % ispitanika bilo je starije od 65 godina.

¹¹ Manji broj ispitanika nije odabrao ponuđene odgovore vezane za stručnu spremu (7,59 %).

Na početku zadatka ispitanicima su bile prikazane upute na engleskome jeziku te popis od 33 riječi na istome jeziku. Engleski jezik, koji je svim ispitanicima bio poznat, ali im je ujedno bio strani jezik, odabran je kako bi svi sudionici dobili jednake informacije (usp. Boroditsky i dr. 2003) te kako se ni jednim od materinskih jezika, odnosno njihovim gramatičkim rodovima, ne bi utjecalo na odgovore. Osim toga, kako bi se spriječila primjena strategije temeljene na gramatičkom rodu pri rješavanju zadatka, u uputama se nije izričito navodilo da je istraživanje usmjereno na utjecaj gramatičkoga roda, nego se opisivalo općenito kao istraživanje odnosa jezika, mišljenja i kulture.

Ispitanike smo zamolili da zamisle kako sudjeluju u režiranju animiranoga filma u kojemu predmeti, pojave i životinje postaju likovi te da im dodijele ljudski glas (muški, ženski ili x) te vlastito ime.

Komparativnim pristupom odabrane su imenice koje su u hrvatskome i slovenskome srednjega gramatičkog roda, a u talijanskome muškoga ili ženskoga roda. Odabrane su zatim imenice koje u talijanskome i hrvatskome odnosno slovenskome jeziku imaju različiti gramatički rod te nekoliko kontrolnih imenica koje su istoga gramatičkog roda. Detaljan prikaz odabranih imenica donosi tablica 1.

Tablica 1. Prikaz imenica prema gramatičkome rodu (F = ženski rod, M = muški rod i N = srednji rod)

Broj imenica	HR	SLO	TAL	Popis odabranih imenica
10	F	F	M	<i>flauta, knjiga, mačka, riba, rijeka, svinja, violina, vjeverica, zmija, žlica</i>
9	M	M	F	<i>automobil, gušter, ključ, leptir, lonac, oblak, puž, tigar, mjesec</i>
1	N	N	F	<i>zvono</i>
6	N	N	M	<i>drvo, jaje, jezero, more, srce, sunce</i>
2	F	F	F	<i>bubamara, vilica</i>
5	M	M	M	<i>bicikl, cvijet, kišobran, nož, tanjur</i>

Kao što se može vidjeti u tablici 1 odabrane su jednostavne riječi koje su većinom lako predočive što znači da bi se trebala lako kreirati vizualna i auditivna slika referencije. Za većinu je riječi (84,37 %) ¹² pronađen podatak o predočivosti, velikim

¹² U Hrvatskoj leksičkoj bazi – HLB (Kuvač Kraljević i Olujić 2016) i u Hrvatskoj psiholingvističkoj bazi – HPB (Peti-Stantić i dr. 2018) ne postoje za sada podaci o sljedećim riječima: *bubamara, gušter, zmija, violina i flauta*, no može se pretpostaviti prema podacima dobivenim za druge riječi da bi navedene riječi dobile vjerojatno visoku prosječnu ocjenu na ljestvici predočivosti. Pretraga po riječi u Hrvatskoj leksičkoj bazi – HLB dostupna je na <http://polin-hlb.erf.hr/Rijeci/Pregled> [posjećeno 14. rujna 2025.], a u Hrvatskoj psiholingvističkoj bazi – HPB na http://megahr.ffzg.unizg.hr/?page_id=339 [posjećeno 14. rujna 2025.].

dijelom u Hrvatskoj leksičkoj bazi – HLB (Kuvač Kraljević i Olujić 2016) i manjim dijelom u Hrvatskoj psiholingvističkoj bazi – HPB (Peti-Stantić i dr. 2018). Radi se o riječima koje imaju uglavnom visoke prosječne ocjene na ljestvici predočivosti (npr. prema HLB: *drvo*, *kišobran*, *ključ*, *knjiga*, *riba*, *sunce*, *tanjur*, *vilica*, *vjeverica* 5.00; *lonac* 4.97; *cvijet* i *mačka* 4.96; *leptir* i *žlica* 4.93; *nož* 4.86; *zvono* 4.84, *auto* 4.77; *jaje* 4.65; *mjesec* 4.4; *more* i *rijeka* 4.31; *bicikl* 4.33; *oblak* 4.14 i prema HPB *svinja* 5.00; *list* 4.93; *srce* 4.86; *jezero* 4.43).

Kao što se iz popisa riječi vidi, ciljano su odabrane i neke riječi koje su kulturno obilježene te bi mogle asocirati na ženska ili muška bića, kako bi se metodološki ispitala jačina utjecaja gramatičkoga roda u slučaju njihove konceptualizacije, suprotno preporukama nekih istraživača koji savjetuju izbjegavanje takvih riječi (Flaherty 2001; Pavlidou i Alvanoudi 2018 i dr.). Odabrane riječi, poput svinje, zmiје, tigra, leptira, cvijeta, lonca, knjige, automobila, i dr., smatraju se više ili manje kulturno obilježenim leksemima, budući da neke nose prenesena ili metaforička značenja, a neke se povezuju s osobinama ili aktivnostima koje se stereotipno pripisuju muškim ili ženskim bićima.

U zadatku su kao poticaji korištene slike. Za svaku je riječ odabran što neutralniji crno-bijeli crtež, bez pozadine, dodatnih objekata i kontekstualnih elemenata, kako bi se izbjegao utjecaj boje i drugih vizualnih čimbenika na izvođenje zadatka, u skladu s preporukama nekih istraživača (Flaherty 2001). Nekoliko primjera korištenih slika u upitniku prikazano je na slici 1a. Ispod svake slike ponuđena su tri odgovora M, F, i X, koji se odnose M na muški, F na ženski glas ili X za neodlučne te prostor za upisivanje vlastitoga imena (Slika 1b).

Slika 1. Primjer slika iz upitnika (a) i primjer zadatka iz upitnika (b)

Prikupljeni su podaci podvrgnuti kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi; za kvantitativnu analizu izračunati su postotci odgovora i ispitana statistička značajnost razlika među skupinama, dok je kvalitativna analiza uključivala pregled dodijeljenih imena radi uočavanja obrazaca u odgovorima.

5. Rezultati i rasprava

U ovome će se poglavlju prikazati rezultati kvantitativne analize dodjele glasa i kvalitativna analiza dodjele vlastitih imena bićima, stvarima ili pojavama prikazanim u zadatku. Pojedinačni će rezultati biti izdvojeni i grafički prikazani u 5.1.

Ako se utjecaj gramatičkoga roda, muškoga i ženskoga, može mjeriti podudaranjem odabira muškoga ili ženskoga glasa, što će se u ovome istraživanju činiti, kao i u mnogim sličnim istraživanjima, onda možemo zaključiti da su se sve hipoteze potvrdile.

Među jednojezičnim skupinama očekivano je utvrđena statistički značajna razlika za većinu imenica. Riječ je uglavnom o razlici u odgovorima hrvatske i slovenske skupine jednojezičnih govornika u odnosu na talijansku skupinu jednojezičnih govornika. Najveći utjecaj gramatičkoga roda utvrđen je kod talijanskih jednojezičnih ispitanika budući da imaju najveći postotak podudaranja odabira glasa i gramatičkoga roda, točnije 75,02 %. Slijede slovenski govornici sa 65,12 %, a najmanji postotak podudaranja pronađen je kod hrvatskih jednojezičnih ispitanika sa 63,39 %. Potvrđena je stoga hipoteza (H1) prema kojoj se očekivao najjači utjecaj gramatičkoga roda kod talijanskih jednojezičnih govornika, s obzirom na to da dvorodni jezici prema prethodnim istraživanjima utječu snažnije od trorodnih.

Prema očekivanjima, rezultati svih skupina dvojezičnih govornika nalaze se u pravilu između ili ispod rezultata dviju pripadajućih skupina jednojezičnih govornika. Time se potvrđuje i hipoteza (H2) odnosno slabiji utjecaj gramatičkoga roda kod svih skupina dvojezičnih govornika u usporedbi sa skupinama jednojezičnih govornika.

Kao što se pretpostavljalo među tri usporedive skupine dvojezičnih ispitanika nije utvrđena statistički značajna razlika (H3), u 30 od 33 zadataka.

Pretpostavka o jačem utjecaju gramatičkoga roda jezika s dvorodnim sustavom u odabiru glasa kod dvojezičnih ispitanika također je potvrđena većim postotkom podudaranja gramatičkoga roda u talijanskome jeziku i dodijeljenoga glasa (H4), što je prikazano u tablici 2.

Tablica 2. Odabir glasa prema gramatičkome rodu imenica u talijanskome jeziku i hrvatskome ili slovenskome jeziku

Dvojezični govornici	Podudaranje glasa i gramatičkoga roda imenica u talijanskome jeziku	Podudaranje glasa i gramatičkoga roda imenica u hrvatskome/slovenskome jeziku
hrvatsko-talijanski	56,62 %	46,01 %
slovensko-talijanski	61,08 %	34,57 %
talijansko-slovenski	59,79 %	38,12 %

U većini zadataka djelomično je potvrđena i posljednja hipoteza (H5). Iako su se dvojezični ispitanici u većini slučajeva priklonili gramatičkome rodu imenica u talijanskome jeziku pri odabiru glasa za prikazane imenice koje su u hrvatskome i slovenskome jeziku srednjega roda, taj se utjecaj nije pokazao onoliko snažnim koliko se moglo očekivati. To upućuje na zaključak da gramatički rod utječe na doživljaj muškosti odnosno ženskosti neživih entiteta, ali ne dosljedno. Naime, 64,29 % odabira glasova dvojezičnih ispitanika podudara se s gramatičkim rodom imenica u talijanskom jeziku, iako su te imenice u hrvatskome i slovenskome jeziku srednjega roda.

Sličan postotak, koji se odnosi na sve prikazane imenice, pronađen je i kod jednojezičnih ispitanika. Naime, 68,8 % glasova jednojezičnih ispitanika dodijeljeno je prema gramatičkome rodu koje imenice imaju u pripadajućim jezicima, iz čega se zaključuje da je gramatički rod nedvojbeno jedna od strategija koju ispitanici koriste u obavljanju zadatka. Ta se strategija ne koristi kada se radi o stvarima, bićima ili pojavama koje su iskustveno i kulturno snažnije obilježene. U tome slučaju gramatički rod ne igra presudnu ulogu u odabiru glasa kao što se može vidjeti dijelom iz prikazanih imenica u tablici 3. Radi se o imenicama za koje kod svih skupina jednojezičnih ispitanika prevladava odabir istoga glasa, muškoga ili ženskoga, bez obzira na to kojega su gramatičkoga roda te imenice u njihovome jeziku.

Tablica 3. Prikaz imenica s najčešćim odabirom istoga glasa kod svih skupina jednojezičnih ispitanika

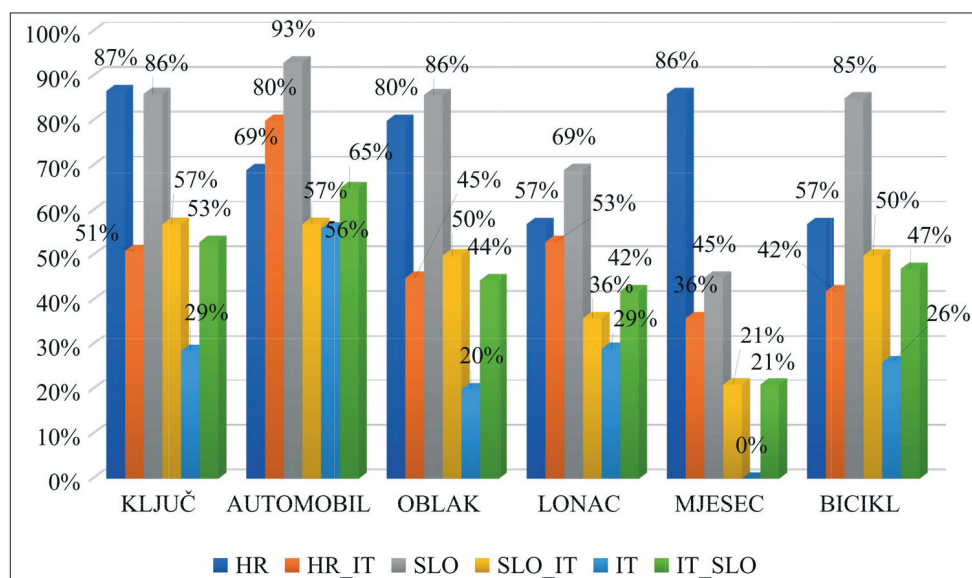
	HR	SLO	IT	Gramatički rod imenice u HR/SLO/IT
<i>bubamara</i>	ženski glas (F)	ženski glas (F)	ženski glas (F)	F/F/F
<i>cvijet</i>	ženski glas (F)	ženski glas (F)	ženski glas (F)	M/M/M
<i>leptir</i>	ženski glas (F)	ženski glas (F)	ženski glas (F)	M/M/F
<i>automobil</i>	muški glas (M)	muški glas (M)	muški glas (M)	M/M/F
<i>drvo</i>	muški glas (M)	muški glas (M)	muški glas (M)	N/N/M
<i>gušter</i>	muški glas (M)	muški glas (M)	muški glas (M)	M/M/F
<i>jaje</i>	muški glas (M)	muški glas (M)	muški glas (M)	N/N/M
<i>nož</i>	muški glas (M)	muški glas (M)	muški glas (M)	M/M/M
<i>svinja</i>	muški glas (M)	muški glas (M)	muški glas (M)	F/F/M
<i>tanjur</i>	muški glas (M)	muški glas (M)	muški glas (M)	M/M/M

U tablici 3 prikazane su one imenice za koje nije bio sporan odabir muškoga ili ženskoga glasa za sve tri skupine ispitanika. Dok je jednim dijelom njihovo slaganje podržano istim gramatičkim rodom, drugim je dijelom ono posljedica njihovih bliških kultura. Uočene zanimljivosti detaljnije će se analizirati u sljedećemu poglavlju.

5.1. Prikaz pojedinačnih rezultata

5.1.1. Imenice muškoga gramatičkoga roda (M) u hrvatskome i slovenskome, a ženskoga (F) u talijanskome jeziku

U grafikonu 1 prikazani su rezultati predloženoga muškoga glasa za imenice muškoga roda u hrvatskome odnosno slovenskome jeziku, a ženskoga roda u talijanskome jeziku. Radi se o imenicama koje označuju što neživo.

Grafikon 1. Dodjela muškoga glasa za imenice koje su u hrvatskome i slovenskome muškoga roda (M), a u talijanskome jeziku ženskoga roda (F)

Rezultati u grafikonu 1 pokazuju da se odabir glasa uglavnom podudara s gramatičkim rodom, a statistički značajne razlike¹³ utvrđene su između svih pet¹⁴ skupina govornika zbog suprotnoga gramatičkoga roda imenica u talijanskome jeziku (ključ $\chi^2(5, N = 161) = 34.02, p < .001$; automobil $\chi^2(5, N = 157) = 12.89, p = .024$; oblak χ^2

¹³ Valja napomenuti da su u test Hi-kvadrata uključeni samo odgovori M i F sa zadanom razinom značajnosti od 0,05.

¹⁴ Statistički značajne razlike prikazuju se na razini svih šest skupina, a prema potrebi i u parovima. Potpuni rezultati dostupni su na zahtjev.

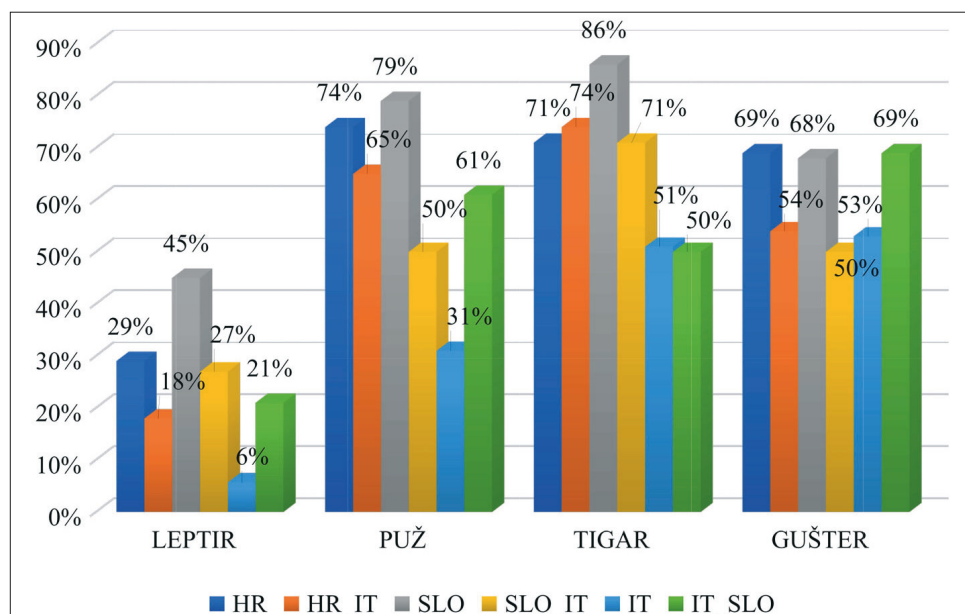
(5, $N = 158$) = 38.32, $p < .001$; lonac χ^2 (5, $N = 162$) = 13.81, $p = 0,017$; bicikl χ^2 (5, $N = 150$) = 22.55, $p < .001$; mjesec χ^2 (5, $N = 161$) = 57.55, $p < .001$). Zanimljivo je dakako izdvojiti primjer *automobila*, kojemu više od polovice govornika talijanskoga jezika dodjeljuje muški glas i ime, unatoč činjenici da su obje imenice (*automobile* i *macchina*) koje se koriste za automobil u talijanskome jeziku ženskoga gramatičkoga roda. Slabiji utjecaj gramatičkoga roda na poimanje automobila može se objasniti jačim utjecajem kulture odnosno ulogom koju automobil ima i u talijanskoj kulturi u kojoj označava prototipnu mušku igračku.

Isto se tako i manji postotak odabira muškoga glasa za riječ *lonac* kod hrvatskih govornika može pripisati s jedne strane kulturi u kojoj se kuhinja tradicionalno češće vezuju za žene. S druge strane, nije isključena ni mogućnost da je odabir ženskoga glasa jezično motiviran, dijalektalnim izrazima za *lonac* točnije imenicama ženskoga roda *pinjata* i *padela*. Potvrdu da se ispitanici koriste dijalektom u obavljanju zadataka vidljiva je i iz dodijeljenih vlastitih imena (*Padella Lela*, *Pinjata* i sl.).

Valja napomenuti da se u slovenskome jeziku osim imenice *mesec* koja je muškoga roda, koristi i imenica *luna*¹⁵, pa stoga ne iznenađuje statistički značajna razlika između jednojezičnih govornika hrvatskoga i slovenskoga jezika (χ^2 (1, $N = 56$) = 11.79, $p < .001$). Na tendenciju ispitanika prema priklanjanju imenici istoga gramatičkoga roda, odnosno dodjeljivanju glasa u skladu s njezinim gramatičkim rodом, u slučaju postojanja dviju istoznačnica različitoga gramatičkoga roda, može upućivati izostanak statistički značajnih razlika između talijanskih jednojezičnih i talijansko-slovenskih dvojezičnih govornika kao i između slovenskih jednojezičnih i slovensko-talijanskih dvojezičnih govornika. Naime, utvrđena je samo statistički značajna razlika između hrvatskih jednojezičnih govornika i hrvatsko-talijanskih dvojezičnih govornika (χ^2 (1, $N = 67$) = 19.10, $p < .001$).

U grafikonu 2 prikazat će se rezultati dodjele muškoga ili ženskoga glasa životinjama prikazanim na slikama. Dodjela muškoga glasa za imenice koje su u hrvatskome i slovenskome muškoga roda (M), a u talijanskome jeziku ženskoga roda (F). Treba podsjetiti da se generički nazivi životinjskih vrsta smatraju jednom vrstom epicena jer jedan rodni oblik denotira oba spola (Pišković 2011: 161).

¹⁵ Potvrda se može pronaći na <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=luna> [posjećeno 30. srpnja 2025.]

Grafikon 2. Dodjela muškoga glasa za imenice koje su u hrvatskome i slovenskome muškoga roda (M), a u talijanskome jeziku ženskoga roda (F)

Iako su među svim skupinama utvrđene statistički značajne razlike (leptir χ^2 (5, $N = 161$) = 34.02, $p < .001$, puž χ^2 (5, $N = 162$) = 20.1, $p = .001$; tigar χ^2 (5, $N = 163$) = 11.56, $p = .041$; gušter χ^2 (5, $N = 154$) = 17.41, $p = .004$) analiza rezultata između pojedinih skupina pokazala je da hrvatski i slovenski jednojezični govornici ne pokazuju značajne razlike, dok su statistički značajne razlike prisutne samo u usporedbi s jednojezičnim govornicima talijanskog jezika. Ovo je očekivano, budući da su generičke imenice za prikazane životinje u hrvatskome i slovenskome muškoga roda, a u talijanskome ženskoga roda.

Zanimljivi su međutim rezultati za riječi *leptir* i *tigar*. Naime, kod spomenutih se riječi odabir glasa ne podudara s gramatičkim rodnom jer možemo pretpostaviti da je gramatička kategorija roda suprotna prirodnome spolu osoba koje stereotipno dijele značajke prikazanih životinja. Velik broj hrvatskih i slovenskih ispitanika (71 % i 55 %) doživljava *leptir* kao ženski lik, dok talijanski govornici (49 %) dodjeljuju *tigru* (na tal. *la tigre*) muški glas. Opravdanje za takvo poimanje spomenutih životinja potražili smo u mrežnim korpusima hrWaC 2.2.¹⁶ i itTenTen16 i slTenTen15¹⁷ koji nam pokazuju u kojemu se ko(n)tekstu te riječi najčešće supojavljaju u mrežno

¹⁶ O navedenim korpusima više u Baroni i dr. 2009.

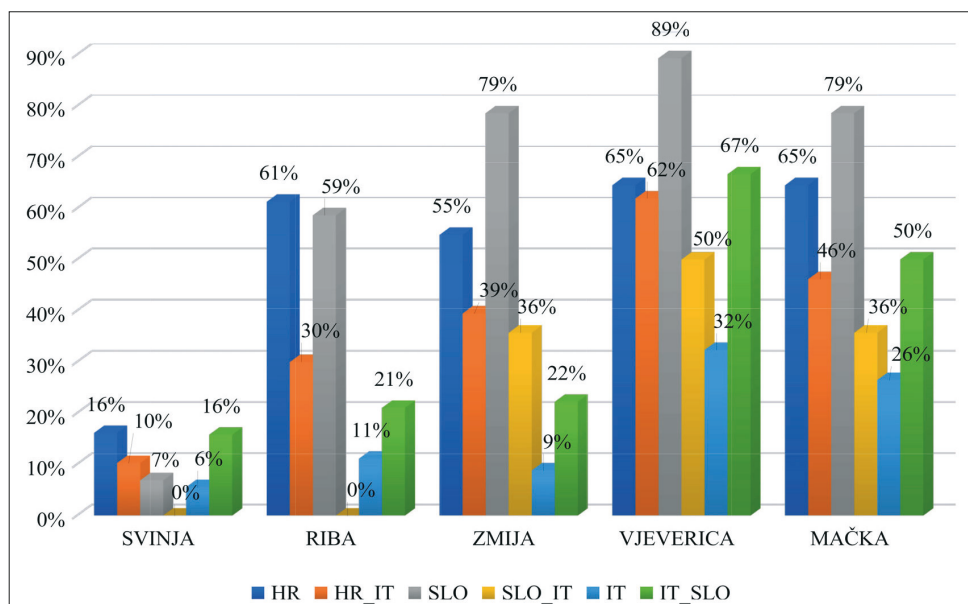
¹⁷ O TenTen korpusima više u Jakubiček i dr. 2013.

dostupnim tekstovima na sva tri jezika. Najčešće riječi koje se pojavljuju¹⁸ s leptom jesu *lepršav, prekrasan, predivan, šaren, lepršati, ukrasiti, plesati*, dok se uz tigra pojavljuju riječi *divlji, opasan, napasti, loviti, ubiti, proždirati* itd. što djelomično može pojasniti odabir ispitanika i njihovo povezivanje osobina životinja i ženskih osoba, kao što je to slučaj kod leptira, ili muških osoba, u slučaju tigra.

Između dvojezičnih skupina nije utvrđena statistički značajna razlika.

5.1.2. Imenice ženskoga gramatičkoga roda u hrvatskome i slovenskome, a muškoga roda u talijanskome jeziku (F/F/M)

U grafikonu 3 prikazani su rezultati dodjele ženskoga glasa za imenice koje su u hrvatskome i slovenskome ženskoga, a u talijanskome muškoga gramatičkoga roda. Radi se, kao i prethodno, o generičkim imenicama životinjskih vrsta stabilnoga gramatičkog roda, ali različitoga među jezicima, koje mogu imati oba referencijalna roda.

Grafikon 3. Dodjela ženskoga glasa za imenice koje su u hrvatskome i slovenskome ženskoga roda, a u talijanskome jeziku muškoga roda (F/F/M)

Dok je kod većine prikazanih imenica utvrđena, očekivano, i statistički značajna razlika među svim skupinama (riba $\chi^2(5, N = 167) = 38.18, p < .001$; zmija $\chi^2(5, N = 160) = 39.31, p < .001$; vjeverica $\chi^2(5, N = 162) = 22.86, p < .001$ i mačka $\chi^2(5, N =$

¹⁸ Podaci su izvučeni iz skica riječi iz korpusa hrWaC 2.2., slTenTen15 i itTenTen20 dostupnim na SketchEngineu: <https://app.sketchengine.eu/#corpus> [posjećeno 30. srpnja 2025.]

159) = 22.09, $p < .001$), i to prvenstveno među skupinama jednojezičnih govornika zbog različitoga gramatičkog roda, u odabiru muškoga ili ženskoga glasa za imenicu *svinja* nije utvrđena statistički značajna razlika (χ^2 (5, $N = 166$) = 5.55, $p = .352$). Bez obzira na to što je imenica ženskoga roda, velika većina ispitanika dodijelila joj je muški glas i muško ime. Budući da *svinja*, pored svoga primarnoga značenja ima i preneseno pogrdno značenje *prljavoga, neurednoga ili karakterno niskoga čovjeka*¹⁹ vjeruje se da je odabir motiviran vlastitim iskustvom ili raširenim izrazima i društvenim stavovima. Potvrdu za to pronašli smo i u korpusima hrWaC 2.2., a dijelom i u slTenTen15, gdje među najčešćim riječima²⁰ koje se supojavljaju uz riječ *svinja* pronalazimo i riječi *muškarci*, *muški* i *šovinistička*. Ipak, u interpretaciji rezultata za *svinju* valja se podsjetiti da među ispitanicima prevladavaju ženske osobe, te da bi rezultati bili moguće drugačiji da je uzorak bio ujednačeniji po spolu. Isto može vrijediti za nešto niži postotak rezultata odabira ženskoga glasa za *zmiju* koji bi mogao biti motiviran osobnim iskustvom ili stavom. Naime, u slučajevima kada prevladava poistovjećivanje zmije sa *zlom, opakom i podmuklom osobom*²¹ možemo pretpostaviti da snaga utjecaja gramatičkoga roda na predožbu zmije slabi.

Na temelju navedenih primjera dodjeljivanja glasa i imena životinjama može se pretpostaviti da na odabir utječu kako gramatički rod tako i osobno iskustvo i kultura u širem smislu, samo ne uvijek u jednakoj mjeri. Budući da je najviši postotak odabira (više od 90 %) utvrđen isključivo kod onih životinja kod kojih se gramatički rod podudara s prirodnim spolom osoba kojima se, na temelju osobnoga iskustva ispitanika ili kulturno uvjetovanih predodžbi, pripisuju stereotipne osobine tih životinja, može se zaključiti da je najbolje kada su usklađeni jezični i izvanjezični elementi koji utječu na stvaranje slike o nekome pojmu.

Što se tiče svih skupina dvojezičnih ispitanika valja podsjetiti da se u odabiru glasa one međusobno ne razlikuju statistički značajno. Statistički značajna razlika utvrđena je samo između hrvatsko-talijanskih i slovensko-talijanskih govornika za imenicu *riba* (χ^2 (1, $N = 51$) = 4.33, $p = 0.037$). Dok se svi talijansko-slovenski govornici odlučuju za muški glas, što se može povezati s utjecajem muškoga gramatičkoga roda u talijanskome jeziku, veća zastupljenost ženskoga glasa dodijeljenoga ribi u hrvatskome može se, uz gramatički rod, možda dovesti u vezu i s mogućim utjecajem žargonske uporabe.

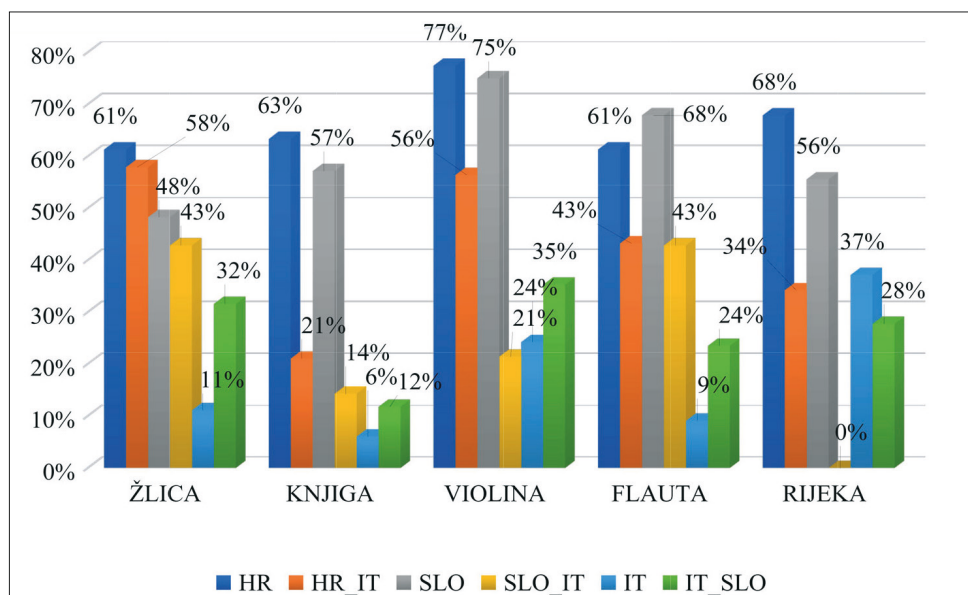
Dok je sa životinjama zadatak bio puno lakši jer su se ispitanici bez većih problema odlučivali na odabir ženske ili muške osobe koja će dati svoj glas i vlastito ime

¹⁹ Definicija preuzeta s Hrvatskoga jezičnoga portala koji je dostupan na <http://hjp.znanje.hr/> [posjećeno 30. srpnja 2025.]. Značenja riječi *svinja* za sva tri jezika provjerena su i uspoređena u dostupnim rječnicima za talijanski <https://www.treccani.it/vocabolario/maiale/?search=maiale%2F>, a za slovenski na <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=svinja> [posjećeno 30. srpnja 2025.].

²⁰ Uz pomoć skice riječi.

²¹ Isto kao i u ¹⁸.

prikazanim likovima u animiranome filmu, puno je teži zadatak bio poosobiti neživo u žensko ili muško biće, o čemu svjedoči i najveći broj odgovora (X) i komentara ispitanika, koji su prikazani u tablici 4. i u 5.1.6. Stoga se u grafikonu 4 prikazuju imenice koje označuju nešto neživo, a koju su u hrvatskome i slovenskome ženskoga roda, a u talijanskome jeziku muškoga roda.

Grafikon 4. Dodjela ženskoga glasa za imenice koje označuju neživo, a koje su u hrvatskome i slovenskome ženskoga roda, a u talijanskome jeziku muškoga roda (F/F/M)

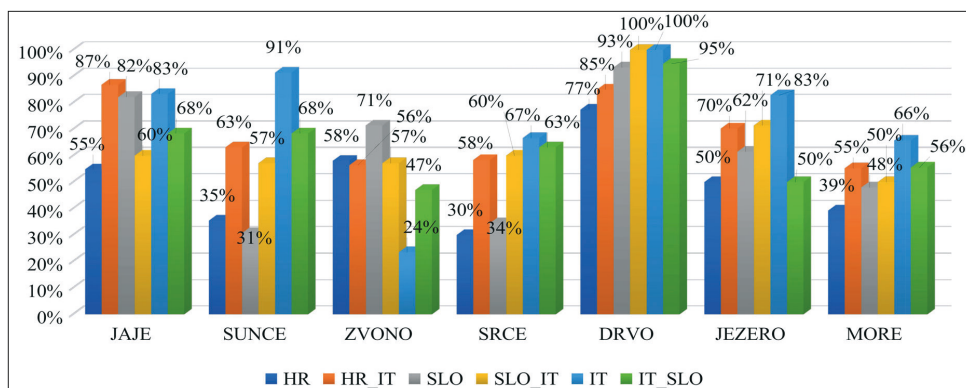
Grafikon 4 prikazuje rezultate dodjele ženskoga glasa prikazanim imenicama koje su u slovenskome i hrvatskome ženskoga roda, a u talijanskome muškoga roda. Analiza među svim skupinama pokazala je statistički značajne razlike za sve imenice (žlica $\chi^2(5, N = 149) = 23.06, p < .001$; knjiga $\chi^2(5, N = 157) = 40.49, p < .001$; violina $\chi^2(5, N = 159) = 31.56, p < .001$; flauta $\chi^2(5, N = 156) = 29.06, p < .001$; rijeka $\chi^2(5, N = 155) = 24.02, p < .001$). Dodatnom analizom rezultata između pojedinih skupina, utvrđene su statistički značajne razlike očekivano između hrvatskih odnosno slovenskih jednojezičnih skupina i talijanske skupine, dok među slovenskim i hrvatskim jednojezičnim govornicima nisu zabilježene statistički značajne razlike za nijednu imenicu.

Kao i u prethodnim rezultatima, odgovori se dvojezičnih ispitanika ne razlikuju statistički značajno te se nalaze uglavnom između rezultata pripadajućih jednojezičnih ispitanika, što znači da pri odabiru glasa koriste iste strategije koje koriste

obje skupine jednojezičnih ispitanika. Zanimljivo je, međutim, različito i nesustavno priklanjanje dvojezičnih ispitanika gramatičkome rodu jednoga od dvaju jezika ovisno o imenici. Može se zamijetiti, značajnije prevladavanje ženskoga glasa za imenicu *žlica* te muškoga glasa za *knjigu*. Odgovore na pitanje zašto većinu dvojezičnih govornika *žlica* asocira na žensko ljudsko biće, a *knjiga* češće asocira na muško biće, nisu nam ponudile ni kolokacije iz mrežnih korpusa, a moguće razloge odabira glasa razotkrivaju nam djelomično tek dodijeljena vlastita imena (*žlica Bettina, Karla, Marija, Rosa* itd.; *knjiga Zio librone, Mr. Wise, Sapientone, Hegel* itd.). Može se stoga pretpostaviti da su na odabir glasa utjecala osobna iskustva ispitanika, ali i njihova kultura u kojoj se određene aktivnosti i osobine tradicionalno češće povezuju s muškom ili ženskom osobom.

5.1.3. Imenice srednjega gramatičkoga roda u hrvatskome i slovenskome (N), a muškoga ili ženskoga roda u talijanskome jeziku (M ili F)

Dok se talijanski ispitanici mogu koristiti strategijom dodjeljivanja glasa prema gramatičkome rodu, hrvatski i slovenski govornici moraju pribjeći alternativnim strategijama zbog nedostatka podudarnosti između spola i gramatičkoga roda kod imenica srednjega roda. Posebno su zanimljive imenice srednjega roda i za dvojezične ispitanike, kod kojih bi se, prema prethodnim istraživanjima, trebao manifestirati snažniji utjecaj gramatičkoga roda drugoga jezika odnosno jezika s dvorodnim sustavom. Rezultati odabira muškoga glasa za imenice koje označuju što neživo, a koje su u hrvatskome i slovenskome srednjega roda (N), a u talijanskome jeziku muškoga ili ženskoga roda prikazani su u grafikonu 5.

Grafikon 5. Dodjela muškoga glasa za imenice koje su u hrvatskome i slovenskome srednjega roda (N), a u talijanskome jeziku muškoga roda ili ženskoga roda (M/F)

Za većinu imenica srednjega roda nije utvrđena statistički značajna razlika u odabiru glasu među skupinama. Statistički značajna razlika utvrđena je samo u odabiru muškoga glasa za imenice *sunce*, *srce* i *jezero* ($\text{sunce } \chi^2(5, N = 155) = 33.43$,

$p < .001$; srce $\chi^2(5, N = 144) = 14.95, p = .011$; jezero $\chi^2(5, N = 144) = 12.43, p = .029$). Analiza po skupinama pokazala je statistički značajnu razliku u dodjeli muškoga glasa za navedene imenice između hrvatskih i talijanskih jednojezičnih govornika (sunce $\chi^2(1, N = 62) = 25.31, p < .001$; srce $\chi^2(1, N = 55) = 5.57, p = .018$, jezero $\chi^2(1, N = 55) = 7.73, p = .005$) kao i između slovenskih i talijanskih jednojezičnih govornika (sunce: $\chi^2(1, N = 57) = 26.89, p < .001$; srce: $\chi^2(1, N = 60) = 7.70, p = .006$; jezero: $\chi^2(1, N = 59) = 5.58, p = .018$). S obzirom na to da između hrvatskih i slovenskih jednojezičnih govornika nije utvrđena statistički značajna razlika, ovi rezultati mogu upućivati na utjecaj gramatičkoga roda kod talijanskih ispitanika, budući da su imenice *sunce* i *srce* u talijanskome muškoga roda. Kod hrvatskih i slovenskih govornika, koji nisu pod utjecajem gramatičkoga roda koji asocira na spol, prevladava odabir ženskoga glasa za navedene imenice. Odabir muškoga ili ženskoga glasa u slučaju imenica srednjega roda nije motiviran gramatičkim rodом, već nekim drugim čimbenicima poput osobnog iskustva, kulture ili značenjske bliskosti.

Da ipak gramatički rod utječe na poimanje neživih bića kod osoba muškoga ili ženskoga spola sugeriraju statistički značajne razlike utvrđene između jednojezičnih i dvojezičnih skupina. Dvojezični se govornici kada imenica u jednome jeziku pripada srednjemu rodu, uglavnom oslanjaju na gramatički rod te imenice u drugome jeziku, zbog čega se onda i njihovi odabiri glasa razlikuju od odabira jednojezičnih govornika. Naime, utvrđene su statistički značajne razlike između talijanskih jednojezičnih i talijansko-slovenskih dvojezičnih govornika (sunce $\chi^2(1, N = 51) = 6.87, p = .009$; jezero $\chi^2(1, N = 50) = 7.50, p = .006$) kao i između slovenskih jednojezičnih i slovensko-talijanskih dvojezičnih govornika (srce $\chi^2(1, N = 39) = 4.79, p = .029$) te između hrvatskih i hrvatsko-talijanskih jednojezičnih govornika (sunce $\chi^2(1, N = 67) = 4.19, p = .041$).

Kod jednojezičnih ispitanika hrvatskoga jezika odabir muškoga glasa za imenice srednjega roda mogao bi biti i jezično motiviran. Prvi razlog zbog čega se ispitanici odlučuju za odabir muškoga glasa odnosno gramatičkoga roda koji odgovara spolu može biti taj što imenice dočetak -o, -e, u hrvatskome jeziku osim srednjega roda mogu biti i muškoga roda u nominativu jednine, dok drugi razlog može biti njihova pripadnost istoj sklonidbenoj vrsti (a-sklonidbi).

Za razliku od hrvatskoga, u slovenskome su muški i srednji rod razdvojeni u dvije sklonidbene vrste, iako se u pojedinim padežnim oblicima njihovi nastavci podudaraju.

Kod talijanskih govornika imenice muškoga roda koje spadaju u prvu flektivnu klasu (dočetak -o), pokazuju veći postotak²² podudaranja u odabiru glasa i gra-

²² U analizi su uzete u obzir samo talijanske imenice muškoga roda koje označuju što neživo: sedam imenica prve flektivne klase, s dočekom -o, i četiri imenice koje pripadaju trećoj flektivnoj klasi, s dočekom -e. Prosječan postotak podudaranja muškoga glasa s gramatičkim rodом za imenice prve flektivne klase iznosio je 88,4 %, dok je za imenice treće klase iznosio 71,8 %.

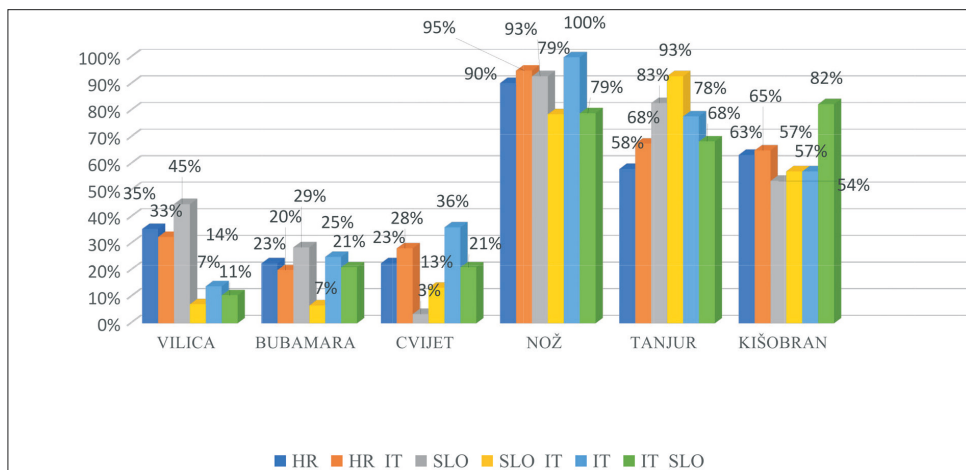
matičkoga roda nego imenice koje spadaju u treću flektivnu klasu (dočetaka *-e*) što može upućivati na to da i pripadnost flektivnoj klasi igra ulogu u jačini utjecaja gramatičkoga roda.

Među imenicama za koje nije utvrđena statistički značajna razlika valja izdvojiti imenicu *drvo*, kojoj su ispitanici svih skupina s izrazito visokim postotkom dodijelili muški glas. Budući da su muški glas odabrali i jednojezični govornici hrvatskoga i slovenskoga jezika, u čijem je jeziku imenica *drvo* srednjega roda, te njihov odabir nije mogao biti motiviran gramatičkim rodom, zaključuje se da je taj odabir vjerojatno potaknut kod svih ispitanika i gore navedenim jezičnim (dočetak *-o*), ali moguće i izvanjezičnim čimbenicima.

Dvojezični su ispitanici mogli odrediti glas prikazanim imenicama srednjega roda prema gramatičkome rodu drugoga jezika, u ovome slučaju talijanskoga jezika. 66,17 % odgovora kod hrvatsko-talijanskih dvojezičnih govornika, 62,38 % kod slovensko-talijanskih i 64,34 % kod talijansko-slovenskih dvojezičnih govornika podudaralo se s gramatičkim rodom u talijanskome jeziku, što pokazuje da se većinom koristila strategija biranja glasa prema gramatičkome rodu, ali su na odabir glasa utjecale i druge okolnosti.

5.1.4. Kontrolne imenice istoga gramatičkoga roda u hrvatskome, slovenskome i talijanskome jeziku (M/M/M ili F/F/F)

U ovome su istraživanju kontrolne imenice bile one koje su u sva tri jezika istoga gramatičkoga roda. Većina je kontrolnih imenica dala očekivane rezultate, a rezultati su prikazani u grafikonu 6.

Grafikon 6. Dodjela muškoga glasa za kontrolne imenice koje su u hrvatskome, slovenskome i talijanskome jeziku istoga roda (MMM/FFF)

Kao što se to očekivalo za kontrolne imenice, odabir glasa podudara se s gramatičkim rodом imenica kod svih skupina ispitanika, a rezultati su bili bez statistički značajnih razlika (bubamara $\chi^2(5, N = 168) = 3.27, p = .659$; nož, $\chi^2(5, N = 164) = 8.47, p = .132$; tanjur $\chi^2(5, N = 157) = 7.37, p = .195$, kišobran ($\chi^2(5, N = 159) = 5.74, p = .332$). Iznimke čine imenice *vilica* ($\chi^2(5, N = 155) = 15.72, p = .008$) i *cvijet* ($\chi^2(5, N = 165) = 11.81, p = .037$).

Analizom po parovima utvrđena je statistički značajna razlika između skupine jednojezičnih govornika talijanskoga i hrvatskoga jezika u odabiru muškoga glasa za imenicu *vilica* ($\chi^2(1, N = 64) = 5.42, p = .020$). Govornici hrvatskoga jezika češće su se odlučivali za muški glas nego govornici talijanskoga jezika. Razlog tomu mogao bi biti muški gramatički rod dijalektalnih izraza (npr. *pirun*, *piron* i sl.) koje govornici hrvatskoga jezika koriste. Moglo bi se zaključiti da je u tim slučajevima gramatički rod dijalektalnoga izraza imao prednost nad gramatičkim rodом standardnoga izraza, što je moglo utjecati na odabir glasa. Na to upućuju i imena koja su ispitanici dodijelili vilici (*Pirun*, *Pirunko*, *Piruničko* i dr.). Detaljniji prikaz imena koja su ispitanici dodijelili slijedi u poglavlju 5.1.6.

Ispitanici svih jezičnih skupina odabrali su većinom ženski glas za cvijet, iako je u svim promatranim jezicima imenica muškoga gramatičkoga roda. Analizom kolokacija u mrežnim korpusima može se pretpostaviti da je odabir ženskoga glasa motiviran jednim dijelom značajkama cvijeta (*nježan*, *mirisan*, *lijep*, *predivan*, *sitan*²³ i dr.) koji asociraju stereotipno na ženska bića, kao i njegovom svrhom (*darivati*, *poklanjati*, *ubrati*²⁴ i sl.) usmjerenom najčešće prema ženskim osobama.

Međutim, iako su dobrim dijelom razlozi takvoga odabira vjerojatno nejezične prirode, odabir ženskoga glasa dodatno je motiviran i jezično. Naime, u slovenskome jeziku pored imenice *cvet* rabi se i imenica *roža* koja je ženskoga roda. *Roža* se koristi i u hrvatskim dijalektima kojima se jednim dijelom služe i hrvatski govornici uključeni u ovo istraživanje, pa je i to utjecalo na odabir ženskoga glasa, što se vidi dijelom i iz dodijeljenih imena (*Rožica*, *Roža* i sl.).

Iz rezultata odabira muškoga glasa za imenicu *cvijet*, prikazanih u grafikonu 6 može se zaključiti da kada u jeziku postoji opcija drugoga gramatičkog roda koji se podudara s nejezičnom motivacijom, ispitanici će joj se većinom prikloniti. Da je to tako potvrđuju najniži postotci odabira muškoga glasa od strane jednojezičnih slovenskih govornika, a najviši od strane talijanskih govornika. Naime, jedina statistički značajna razlika zabilježena je između skupina jednojezičnih govornika talijanskoga i jednojezičnih govornika slovenskoga jezika ($\chi^2(1, N = 64) = 10.54, p = .001$).

²³ Primjeri su izvučeni iz skice riječi iz korpusa hrWaC 2.2 kao u ¹⁸.

²⁴ Kao u ¹⁸.

Rezultati dvojezičnih skupina međusobno se nisu statistički značajno razlikovali ($\chi^2(2, N = 72) = 1,55, p = .461$), što je u skladu s očekivanjima, budući da u barem jednome od jezika postoji jezična motivacija za odabir ženskoga glasa.

Prikaz rezultata kontrolnih imenica jasno pokazuje kako gramatički rod može i ne mora utjecati na poimanje prikazanih entiteta u ovome slučaju na njihovu personifikaciju. Gramatički rod može utjecati kada se radi o pojmovima koji su kulturno i iskustveno neobilježeni odnosno slabije obilježeni (npr. *tanjur*) ili kada se gramatički rod podudara s pojmovima koji radi svojih značajki asociraju na ženska ili muška bića (npr. *bubamara*, *nož*²⁵).

5.1.5. Odgovori X (*drugo*) i pojašnjenja ispitanika

Podsjetit ćemo, osim ženskoga (F) i muškoga glasa (M) ispitanici su mogli zaozvučiti i X (*drugo*) i mogli su napisati pojašnjenje. U tablici 4 prikazane su imenice s najvećim postotkom odgovora X.

Tablica 4. Postotak odabranih odgovora X (*drugo*)

X	HR	HR_IT	SLO	SLO_IT	IT	IT_SLO
SRCE	27%	15%	7%	20%	8%	21%
JAJE	26%	3%	/	7%	3%	21%
ŽLICA	10%	3%	10%	14%	11%	26%
VILICA	10%	5%	10%	21%	/	16%
TANJUR	16%	/	/	7%	3%	11%
BICIKL	14%	3%	/	7%	3%	/
MORE	11%	8%	4%	14%	9%	6%
ZVONO	13%	/	/	7%	3%	6%
DRVO	13%	3%	3%	/	/	/
LONAC	10%	3%	/	7%	/	/
JEZERO	8%	11%	/	7%	6%	6%

Radi se o imenicama koje su ispitanicima zadavale najviše problema u obavljanju zadatka. Sve imenice označavaju što neživo, a prevladavaju imenice srednjega roda.

U nastavku donosimo slobodne odgovore ispitanika koji otkrivaju zašto se ispitanici nisu mogli odlučiti za dodjeljivanje ženskoga ili muškoga glasa i koje su rješenje pronašli.

²⁵ Kolokati riječi *nož* koji se pojavljuju u mrežnim korpusima (*mesarski*, *vojnički*, *lovački* i sl.) pokazuju da je odabir muškoga glasa mogao biti motiviran jednim dijelom i shvaćanjem noža kao oruđa i oružja koji se stereotipno povezuju s muškim osobama. Kolokati su izvučeni iz skice riječi kao i u ¹⁸.

- (1) *M/F, I can't decide, can be both* i sl.
- (2) *unisex; no gender; è un uovo, non possiamo sapere se è maschio o femmina; violin has no gender, It could have two voices, depending on what's happening, neutral voice* i sl.
- (3) *neutrum, neutro; i sl.*
- (4) *a child voice; a plurality of male and female voices; choral voice; only music; no verbal voice* i sl.

Kao što se vidi iz prikazanih primjera ispitanici su najčešće neodlučni (1). Razlozi neodlučnosti leže, između ostaloga, u poteškoći pridavanja osobina živih bića, u ovome slučaju glasa i vlastitoga imena, neživim bićima, kao što pojašnjavaju ispitanici u (2). Mogući utjecaj srednjega gramatičkoga roda vidljiv je u odgovorima ispitanika (3), dok kreativniji ispitanici rješavaju zadatak dječjim glasom²⁶, višeglasjem, glazbom, što pokazuju primjeri navedeni u (4).

5.1.6. Dodjela vlastitih imena

Što se tiče dodjele vlastitih imena treba napomenuti da se odabir ženskoga ili muškoga glasa za predstavljenu sliku gotovo uvijek podudara s dodijeljenim vlastitim imenom. Tako primjerice vlastita imena dodijeljena za vjevericu *Orahica*, *Žirka* i *Veronica* u skladu su s dodijeljenim ženskim glasom, dok oni ispitanici koji vjeverici dodjeljuju muški glas predlažu imena poput *Žirko*, *Scoiattolino* i sl. Izdvojit ćemo u nastavku nekoliko primjera od (1) do (6):

- (1) mačka: *Kitty F, Micka F, Birba F, Felix M, Gattino M*, itd.
- (2) cvijet: *Margherita F, Roža F, Ruža F, Vijolica F, Cvetan M, Cvjetko M, Fiorellino M, Floris M, Flower M, Stipe M, Antonella F*, itd.
- (3) svinja: *Matjaž M, Toni M, Pigi M, Peppa F*, itd.
- (4) ključ: *Bojan M, Chiara F, la chiave F, the key M, Apriti Sesamo M*, itd.
- (5) zmija: *Borko M, Patricija F, Serpentello M, Sneaky M, Snake F*, itd.
- (6) zvono: *Zvonilič M, Zvončica F, Zvonko M, Bell M, Din don M/F, Campanella F, Ornella F, Church F*, itd.

Primjeri od (1) do (6) uključuju odgovore svih šest skupina ispitanika. Iako se u ovome radu neće detaljnije prikazati analiza dodjele vlastitih imena, pokušat će se ipak ukratko prikazati nekoliko strategijskih obrazaca koje koriste ispitanici u odabiru imena. Iz primjera (1) – (6) vidljivo je da sudionici u istraživanju koriste različite strategije u odabiru imena.

²⁶ Dječji glas zabilježen je primjerice kao slobodan odgovor ispitanika uz slike srce, jaje, žlica i knjiga, dok su uz *more* i *jezero* zabilježeni odgovori *višeglasje* i *božanski glas*.

Za neke se može pretpostaviti da su motivirane vlastitim iskustvom, pozitivnim i negativnim konotacijama, poput onih za zmiju *Patricija*, *Borko*, *Sssilvio* i sl.; za svinju *Matjaž*, *Toni*, *Lucilla*, *Paolo* i sl.; za srce *Cristina*, *Flavio*, *Daniela*; za cvijet *Stipe*, *Antonella* i sl.

Vrlo su često imena motivirana jezično odnosno samim nazivom imenice na jednome od jezika ili jezičnih varijeteta odnosno njihovih izvedenica (cvijet *Flower*, *Fiore*, *Cvijet*, *Roža*, *Rožica*, *Fiorellino*; puž *Bobolo*, *Cioca*, *Čoky*; za lonac *Pinjata*, *Padella Lella*; za vilicu *Pirun*, *Pirunko*, *Piruničko* i dr.).

Nadalje, među rezultatima pronalazimo imena motivirana zvukom (automobil *Brum*, *Brm-brm*, *Brom*, *Broom*, *Brumy*; zvono *Din don*, *Ban-ban*; mačka *Mijau* i dr.). Mnogo je vlastitih imena motivirano nazivima poznatih ličnosti i likova iz bajki i animiranih filmova (flauta *Vivaldi*; violina *Paganini*; riba *Nemo*; mačka *Birba*, *Felix*, *Silvestro*, (*Hello*) *Kitty*; svinja *Peppa* (*Pig*); zvono *Zvončica* i dr.). Izdvojiti valja također i imena motivirana prenošenjem značajki prikazanih bića, stvari ili pojava (puž *Lenta*, *Slow*; auto *Brzić*, *Flash*; žlica *Sivka*; nož *Oštri*, *Sharky*; gušter *Schifo* itd.) ili ona motivirana svrhom, sadržajem i drugim oblicima značenjske bliskosti (flauta *Melody*; knjiga *Reading*; kišobran *Pioggia*, *April*; lonac *Zuppetta*, *Pasta*; sunce *Felicity*; vjeverica *Lješnjakulja*, *Orahica*, *Žirko*; zvono *Chruch* itd.).

Većina je dodijeljenih imena jednorječna, no ima i ponešto višerječnih. Od višechanih imena najčešća su ona koja uključuju određeni član, i to većinom kada se radi o onimizaciji (*The snake*, *La chiave* itd.) no pronalaze se i nešto kreativnija višerječna imena poput *Gospa Kača*, *Nuvola Speedy*, *Apriti Sesamo*, *Corda liscia*, *Veselo* jezero i dr.

Ako se uzme u obzir kriterij tvorbe riječi vrlo su česta imena nastala onimizacijom. Tu valja izdvojiti da se radi vrlo često o onimizaciji na engleskome jeziku. Čest odabir imena na engleskome jeziku može biti potaknut činjenicom da je engleski jezik korišten kao jezik komunikacije u istraživanju, no može se objasniti i kao jednostavnija strategija izmišljanja novih imena potaknuta bliskošću mladih ispitanika s engleskim jezikom. Kod jednojezičnih skupina susreće se onimizacija i na materinskome jeziku, dok kod dvojezičnih ispitanika ona varira između dva jezika. Upravo bi odabir jezika u onimizaciji mogao upućivati na dominantnost jezika kod dvojezičnih govornika ili na korištenu strategiju dvojezičnih ispitanika u obavljanju zadataka.

Vrlo su često imena upravo izvedenice prikazanih imenica na svim jezicima primjerice za srce *Srcek*, za lonac *Pentolaccia* od talijanske imenice *pentola*, za žlicu *Spoony*, *Spoon* i *Spunny* od engleske imenice *spoon* i sl. Nekoliko imena nastalo je i kraćenjem poput *Certola* od talijanske imenice *lucertola*.

Iz ovoga kratkoga prikaza dodijeljenih imena i pratećih primjera, može se zaključiti da je odabir imena često motiviran jezičnim izrazima i vlastitim iskustvom,

a nerijetko i nazivima poznatih ličnosti i likova iz bajki i animiranih filmova, značenjskom bliskosti i zvukovima te da bi dodijeljena imena bilo zanimljivo detaljnije analizirati.

U ovome su istraživanju imena uvedena radi utvrđivanja podudaranja odabira glasa s odabirom vlastitoga imena²⁷. Kao što je na početku poglavlja rečeno, to je podudaranje uočeno kod svih skupina ispitanika.

Rezultat je posebno zanimljiv za dvojezične skupine, budući da podudaranje odabira muškoga odnosno ženskoga glasa s odabirom muškoga odnosno ženskoga vlastitog imena kod imenica koje u dvama jezicima imaju različiti gramatički rod pokazuje sustavni utjecaj gramatičkoga roda samo jednoga od jezika u određenome zadatku.

Kako bi se donijeli bilo kakvi zaključci o tome radi li se o dominantnome jeziku općenito ili o funkcionalno dominantnome jeziku za određeno područje, ali i općenito za detaljniji uvid u funkcioniranje dvojezičnoga uma u obavljanju ovoga zadatka potrebno bi bilo analizirati podatke pojedinačno, a ne kao u ovome radu kumulativno uz nadopunu primjenjene metodologije istraživanja s intervjuima, dnevnicima ili praćenjem razmišljanja na glas i sl.

6. Zaključak

Rezultati ovoga istraživanja, čiji je cilj bio provjeriti manifestira li se utjecaj gramatičkoga roda u jednakoj mjeri i na jednaki način kod usporedivih dvojezičnih (hrvatsko-talijanskih, talijansko-slovenskih i slovensko-talijanskih) i jednojezičnih skupina ispitanika bliskih kultura iz Hrvatske, Italije i Slovenije, u skladu su s većinom rezultata prethodnih istraživanja. Naime, može se zaključiti da gramatički rod utječe na kategoriziranje bića, stvari ili pojava kao muških ili kao ženskih bića kod jednojezičnih (Sera i dr. 1994; Flaherty 2001; Kurinski i Sera 2011; Sato i dr. 2013; Imai i dr. 2013; Sedlmeier i dr. 2016; Vernich i dr. 2017; Haertle 2017; Pavlidou i Alvanoudi 2018 i dr.), ali i kod dvojezičnih govornika, iako dosta slabije (Bassetti 2007, 2014; Nicoladis i Foursha-Stevenson 2012 i dr.).

Nadalje, rezultati se jednojezičnih ispitanika razlikuju kako međusobno tako i od odgovora dvojezičnih ispitanika. Najveći utjecaj gramatičkoga roda utvrđen je kod talijanskih jednojezičnih ispitanika budući da se radi o jeziku s dvorodnim sustavom. Međutim, i gramatički rod jezika s trorodnim sustavom pokazao je postojani utjecaj na doživljaj muškosti ili ženskosti entiteta što je u skladu s rezultatima nekih prethodnih istraživanja (Boroditsky i Schmidt 2000; Boroditsky i Phillips 2003;

²⁷ Nisu se promatrala imena koja su ispitanici navodili prema engleskome uzoru jer ne možemo biti sigurni radi li se o muškome ili ženskome imenu.

Saalbach i dr. 2012; Imai i dr. 2013; Beller i dr. 2015; Bender i dr. 2016; Pavlidou i Alvanoudi 2018; i dr.). Rezultati svih triju skupina dvojezičnih ispitanika pokazali su puno slabiji utjecaj gramatičkoga roda u odnosu na jednojezične govornike, a njihovi se odgovori međusobno značajno ne razlikuju. Dvojezični su govornici radi poznavanja i istovremenoga služenja dvama jezicima svjesniji arbitrarnosti jezičnih klasifikacija od jednojezičnih govornika i stoga manje podložni njihovim utjecajima.

U ovome smo istraživanju pored dodjeljivanja glasa uključili i dodjeljivanje (osmišljavanje) vlastitih imena likovima u animiranome filmu što nam je omogućilo bolje razumijevanje načina na koji su ispitanici postupali u obavljanju zadatka. Osim toga, dosljedno podudaranje ili nepodudaranje glasa i imena s gramatičkim rodом ponudilo je i dodatnu potvrdu dobivenih rezultata. Također, smatramo dobrom odlukom što smo, suprotno uputama nekih istraživača (Flaherty 2001; Pavlidou i Alvanoudi 2018; i dr.) uključili i kulturno obilježene riječi koje su stereotipno vezane za ženska ili muška bića jer smo na taj način dobili širu sliku utjecaja gramatičkoga roda odnosno njegovoga izostajanja.

Model prema kojemu su ispitanici svih skupina dodjeljivali glas i vlastito ime može se prikazati generalno kao u (7):

- a) [+pojam iskustveno i kulturno obilježen] [-utjecaj gramatičkoga roda]
- b) [-iskustveno i kulturno obilježen] [+utjecaj gramatičkoga roda]
- c) [-iskustveno i kulturno obilježen] [-utjecaj gramatičkoga roda] [+utjecaj gramatičkoga roda imenica podudarnih oblika].

Kada se radi o pojmu koji je iskustveno i kulturno jače obilježen tada izostaje ili slabi utjecaj gramatičkoga roda (7a) (npr. *cvijet*, *leptir*, *svinja*), dok kada je riječ o pojmovima koji su neutralni, koji stereotipno ili osobno ne asociraju na muška ili ženska bića, utjecaj se gramatičkoga roda rabi kao strategija u dodjeljivanju glasa (7b) (npr. *flauta*, *violina*) i (7c) (npr. *zvono*). Posljednji model (7c) primjenjuje se na imenice srednjega roda koje su slabije iskustveno i kulturno obilježene. U tim slučajevima ispitanici se analogijom vode gramatičkim rodом imenica istih dočetaکا ili iste sklonidbene vrste koje su muškoga ili ženskoga roda.

I na kraju, najbolje je ustvrditi da su u procjeni utjecaja gramatičkoga roda na poimanje izvanjezičnoga svijeta, odnosno konkretnije u ovome radu na kategoriziranje bića, stvari i pojava kao muških ili ženskih osoba, presudne različite vrste interakcija među navedenim čimbenicima u modelima prikazanim u (7).

Koristi li se gramatički rod samo kao strategija u obavljanju zadataka (7b, c) ili se radi o utjecaju koji gramatički rod ima na općenito poimanje prikazanoga entiteta ne može se sa sigurnošću tvrditi. Nije isključeno da bi se taj isti entitet u nekim drugim okolnostima mogao drugačije pojmiti odnosno da bi mu se dodijelio glas osobe suprotnoga spola i drugo ime. No, čak i ako se radi samo o strategiji u obavljanju

zadataka, ona nam razotkriva moguće poimanje prikazanoga entiteta odnosno njegovo prvo poimanje.

Budući da je riječ o govornicima kulturno i geografski bliskih sredina, razlike u odabiru glasa i imena odražavaju većim dijelom razlike u mogućem govornikovom poimanju izvanjezičnoga svijeta koje su uvjetovane jezikom. U ovome se istraživanju radi o razlikama u odabiru glasa motiviranome najčešće gramatičkim rodnom imenica u materinskome jeziku ili dominantnome jeziku kod dvojezičnih govornika. Pri čemu se ne mora nužno raditi o standardnome varijetetu, jer je iz primjera dodjeljivanja vlastitih imena razvidno da se koriste i nestandardni varijeteti i drugi strani jezici. Može se stoga zaključiti da na odabir glasa i imena utječe gramatički rod "unutarnjega" jezika, koji god od gore navedenih on bio, odnosno jezika kojim se ispitanik služi pri obavljanju zadatka.

Iako smo ovim istraživanjem otvorili i mnoga pitanja, na koja bi se precizniji odgovori mogli ponuditi samo nastavkom ovakvih i sličnih istraživanja i primjenom različitih metodologija i interdisciplinarnih pristupa, vjerujemo ipak da smo rezultatima ovoga istraživanja koji se temelji na tri različite skupine dvojezičnih govornika, do sada neistraženih jezičnih kombinacija, i tri skupine jednojezičnih govornika bliskih kultura nadopunili dosadašnje spoznaje o utjecaju gramatičkoga roda na kategoriziranje izvanjezične realnosti.

Literatura

- Andonova, Elena; Gosheva, Ani; Janyan, Armina; Sadat, Jasmin. 2007. Second language gender system affects first language gender classification. U Istvan, Kecskes; Albertazzi, Liliana (ur.), *Cognitive Aspects of Bilingualism*, 271–299. Dordrecht: Springer.
- Athanasopoulos, Panos. 2006. Effects of the grammatical representation of number on cognition in bilinguals. *Bilingualism: Language and Cognition* 9. 89–96. <https://doi.org/10.1017/S1366728905002397>
- Athanasopoulos, Panos. 2011. Cognitive Restructuring in Bilingualism. U Pavlenko, Anette (ur.), *Thinking and speaking in two languages*, 29–65. Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Baroni, Marco; Bernardini, Silvia; Ferraresi, Adriano; Zanchetta, Eros. 2009. The WaCky Wide Web: A collection of very large linguistically processed web-crawled corpora. *Language Resources and Evaluation Journal* 43(2). 209–226. DOI: 10.1007/s10579-009-9081-4
- Bassetti, Benedetta. 2007. Bilingualism and thought: Grammatical gender and concepts of objects in Italian-German bilingual children. *International Journal of Bilingualism* 11. 251–273. <https://doi.org/10.1177/13670069070110030101>
- Bassetti, Benedetta. 2011. The grammatical and conceptual gender of animals in second language users. U Cook, Vivian J.; Bassetti, Benedetta (ur.), *Language and Bilingual Cognition*, 357–384. Hove, UK: Psychology Press.
- Bassetti, Benedetta. 2014. Is grammatical gender considered arbitrary or semantically motivated? Evidence from young adult monolinguals, second language learners, and early bilinguals. *British Journal of Psychology* 105(2). 273–294. <https://doi.org/10.1111/bjop.12037>

- Bassetti, Benedetta; Cook, Vivian J. 2011. The second language user. U Cook, Vivian. J.; Bassetti, Benedetta (ur.), *Language and Bilingual Cognition*, 143–190. Hove, UK: Psychology Press. Prepublication Dostupno na: <https://benebassetti.org/wp-content/uploads/2018/11/bassetticook2011prepub.pdf> [posjećeno 28. kolovoza 2025.]
- Beller, Sieghard; Brattebø, Karen; Lavik, Kristina; Reigstad, Rakel; Bender, Andrea. 2015. Culture or language: what drives effects of grammatical gender? *Cognitive Linguistics* 26(2). 331–359. DOI:10.1515/cog-2014-0021
- Bender, Andrea; Beller, Sieghard; Klauer, Karl. 2016. Lady Liberty and Godfather Death as candidates for linguistic relativity? Scrutinizing the gender congruency effect on personified allegories with explicit and implicit measures. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology* 69(1). 48–64. DOI: 10.1080/17470218.2015.1021701
- Berlin, Brent; Kay, Paul. 1969. *Basic color terms: Their universality and evolution*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Bialystok, Ellen. 2005. Consequences of bilingualism for cognitive development. U Kroll, Judith; de Groot, Anette (ur.), *Handbook of bilingualism: Psycholinguistics perspectives*, 417–432. Oxford: Oxford University Press.
- Boroditsky, Lera. 2001. Does language shape thought? Mandarin and English speakers' conceptions of time. *Cognitive Psychology* 43. 1–22.
- Boroditsky, Lera; Schmidt, Lauren. 2000. Sex, syntax, and semantics. U Gleitman, Lila R.; Joshi, Aravind (ur.), *Proceedings of the Twenty-Second Conference of the Cognitive Science Society*, 42–47. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Boroditsky, Lera; Ham, Wendy; Ramscar, Michael. 2002. What is universal in event perception? Comparing English and Indonesian speakers. U Gray, Wayne D.; Schunn, Christian D. (ur.), *Proceedings of the Twenty-Fourth Annual Conference of the Cognitive Science Society*, 136–141. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Boroditsky, Lera; Phillips, Webb. 2003. Can quirks of grammar affect the way you think? Grammatical gender and object concepts. U Alterman, Richard; Kirsh, David (ur.), *Proceedings of the twenty-fifth annual meeting of the Cognitive Science Society*, 928–933. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Boroditsky, Lera; Schmidt, Lauren; Webb Phillips. 2003. Sex, Syntax, and Semantics. U Gentner, Dedre; Goldin-Meadow, Susan (ur.), *Language in Mind: Advances in the study of Language and Cognition*, 61–81. Cambridge, MA: MIT Press.
- Brand, James; Preininger, Mikuláš; Kříž, Adam; Ceháková, Markéta. 2025. Feminine fox, not so feminine box: Constraints on linguistic relativity effects for grammatical and conceptual gender. *Language and Cognition: An Interdisciplinary Journal of Language and Cognitive Science* 17(34). <https://doi.org/10.1017/langcog.2025.3>
- Brown, Amanda; Gullberg, Marianne. 2008. Bidirectional crosslinguistic influence in L1-L2 encoding of manner in speech and gesture: A Study of Japanese speakers of English. *Studies in Second Language Acquisition* 30(2). 225–25. DOI: 10.1017/S0272263108080327
- Brown, Roger; Lenneberg, Eric. 1954. A study in language and cognition. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 49. 454–462. <http://dx.doi.org/10.1037/h0057814>
- Cadierno, Teresa; Robinson, Peter. 2009. Language typology, task complexity and the development of L2 lexicalization patterns for describing motion events. *Annual Review of Cognitive Linguistics* 7. 245–276. <https://doi.org/10.1075/arcl.7.10cad>

- Caskey-Sirmons, Leigh A.; Hickerson, Nancy P. 1977. Semantic shift and bilingualism: Variation in the color terms of five languages. *Anthropological Linguistics* 19. 358–367.
- Corbett, Greville. 1991. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Czechowska, Natalia; Ewert, Anna. 2011. Perception of motion by Polish-English bilinguals. U Cook, Vivian; Bassetti, Benedetta (ur.), *Language and bilingual cognition*, 287–314. Psychology Press.
- Doleschal, Ursula. 2015. Gender in Slovenian. U Hellinger, Marlis; Motschenbacher, Heiko (ur.), *Gender Across Languages* 4, 335–68. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Enfield, Nick. J.; Wierzbicka, Anna (ur.). 2002. *The Body in Description of Emotion: Cross-linguistic studies*. Special issue of *Pragmatics & Cognition* 10.
- Flaherty, Mary. 1999. The influence of a language gender system on perception. *Tohoku Psychologica Folia* 58. 1–10.
- Flaherty, Mary. 2001. How a language gender system creeps into perception. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 32(1). 18–30. <https://doi.org/10.1177/0022022101032001005>
- Forbes, James N.; Poulin-Dubois, Diane; Rivero, Magda R.; Sera, Maria D. 2008. Grammatical gender affects bilinguals' conceptual gender: Implications for linguistic relativity and decision making. *The Open Applied Linguistics Journal* 1. 68–76. DOI: 10.2174/1874913500801010068
- Gennari, Silvia P.; Sloman, Steven; Malt, Barbara; Fitch, Tecumseh. 2002. Motion events in language and cognition. *Cognition* 83. 49–79.
- Grandi, Nicola. 2010. *Genere*. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana Treccani.
- Gumperz, John; Levinson, Stephen C. (ur.). 1996. *Rethinking linguistic relativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haertlé, Izabella. 2017. Does Grammatical Gender Influence Perception? A Study of Polish and French Speakers. *Psychology of Language and Communication*, 21 (1). 386–407. DOI: 10.1515/plc-2017-0019
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Iacobini, Claudio. 2010. *Morfologia*. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana Treccani.
- Imai, Mutsumi; Schalk, Lennart; Saalbach, Henrik; Okada, Hiroyuki. 2013. All giraffes have female-specific properties: Influence of grammatical gender on deductive reasoning about sex-specific properties in German speakers. *Cognitive Science* 38 (3). 514–536. <https://doi.org/10.1111/cogs.12074>
- Jakobson, Roman. 1959. On linguistic aspects of translation. U Brower, Reuben (ur.), *On Translation*. 232–239. MA: Harvard University Press.
- Jakubiček, Miloš; Kilgarrieff, Adam; Kovacs, Vojitech; Rychly, Pavel; Suchmel, Vit. 2013. TenTen corpus family. *7th International Corpus Linguistics Conference CL 2013*, Lancaster, 125–127.
- Jameson, Kimberly A.; Alvarado, Nancy. 2003. Differences in color naming and color salience in Vietnamese and English. *Color Research & Application* 28. 113–138. DOI: 10.1002/col.10131
- Jelaska, Zrinka; Bošnjak, Marija; Cvikić, Lidija; Hržica, Gordana; Kusin, Igor; Novak Milić, Jasna; Opačić, Nives (ur.). 2005. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

- Konishi, Tony. 1993. The semantics of grammatical gender: A cross-cultural study. *Journal of Psycholinguistic Research* 22. 519–534. <https://doi.org/10.1007/BF01068252>
- Kousta, Stavroula-Thaleia; Vinson, David; Vigliocco, Gabriella. 2008. Investigating Linguistic Relativity Through Bilingualism: The Case of Grammatical Gender. *Journal of Experimental Psychology* 34 (4). 843–858. DOI: 10.1037/0278-7393.34.4.843
- Kuvač Kraljević, Jelena; Olujić, Marijana. 2016. *Hrvatska leksička baza* (HLB). Laboratorij za psiholingvistička istraživanja. Dostupno na <http://polin-hlb.erf.hr/> [posjećeno 26. 8. 2025.]
- Lenneberg, Erich H.; Roberts, John M. 1956. The language of experience: A study in methodology. Supplement to *International Journal of American Linguistics* 22(2).
- Levinson, Stephen C. 1996. Frames of reference and Molyneux's question: Crosslinguistic evidence. U Bloom, Paul; Oederson, Peterson, Mary; Nadel, Lynn; Garrett, Merrill (ur.), *Language and space*, 109–169. Cambridge, MA: MIT Press.
- Levinson, Stephen. 2003. Language and mind: Let's get the issues straight! U Gentner, Dedre; Goldin-Meadow, Susan (ur.), *Language in mind: Advances in the study of language and cognition*, 25–46. Cambridge, MA: MIT Press.
- Levinson, Stephen C.; Kita, Sotaro; Haun, Daniel; Rasch, Björn. 2002. Returning the tables: Language affects spatial cognition. *Cognition* 84. 155–188.
- Li, Peggy; Gleitman, Lila. 2002. Turning the tables: Spatial language and spatial cognition. *Cognition* 83(3). 265–294.
- Lucy, John. 1992. *Grammatical categories and cognition: A case study of the linguistic relativity hypothesis*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Lucy, John; Gaskins, Suzanne. 2001. Grammatical categories and the development of classification preferences: A comparative approach. U Bowerman, Melissa; Levinson, Stephen (ur.), *Language acquisition and conceptual development*, 257–283. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Martinović, Blaženka. 2015. Od jezičnoga "pomuškarčivanja" do jezičnoga "poženčivanja". *Tabula* 13/1. 91–110. <https://doi.org/10.32728/tab.13.1.2015.05>
- Matasović, Ranko. 2004. *Gender in Indo-European*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Mihaljević, Ana; Mihaljević, Milica. 2021. Spol and rod from a Diachronic and Synchronic Perspective - Analysis of Croatian, Croatian Church Slavonic and English. *Coll. Antropol.* 45(4). 341–349.
- Mihaljević, Ana; Mihaljević, Milica. 2025. O značenju imenica rod i spol te pridjeva rodni i spolni – dijakronijska i sinkronijska analiza. U Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana (ur.), *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*, 33–59. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana (ur.). 2024. *Rječnik jezikoslovnog nazivlja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Nicoladis, Elena; Foursha-Stevenson, Cassandra. 2011. Language and Culture Effects on Gender Classification of Objects. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 43(7). 1095–1109. <https://doi.org/10.1177/0022022111420144>
- Pavlenko, Anette. 2005. Bilingualism and thought. U Kroll, Judith; de Groot, Anette (ur.), *Handbook of bilingualism: Psycholinguistics perspectives*, 433–453. Oxford: Oxford University Press.
- Pavlenko, Anette. 2006. *Emotions and multilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139021456.008>

- Pavlenko, Anette. 2011. Bilingualism and thought in the 20th century. U Pavlenko, Anette (ur.), *Thinking and speaking in two languages*, 1–28. Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Pavlidou, Theodossia-Soula; Alvanoudi, Angeliki. 2018. Conceptualizing the world as 'female' or 'male': Further remarks on grammatical gender and speakers' cognition. U Topintzi, Nina; Lavidas, Nikolaos; Moutzi, Maria (ur.), *Selected Papers on Theoretical and Applied Linguistics from ISTAL 23*, Thessaloniki: School of English, Aristotle University of Thessaloniki. Dostupno na <http://ejournals.lib.auth.gr/thal> [posjećeno 26. 8. 2025.]
- Peti Stantić, Anita; Anđel, Maja; Keresteš, Gordana; Ljubešić, Nikola; Stanojević, Mateusz-Milan; Tonković, Mirjana. 2018. Psiholingvističke mjere ispitivanja 3.000 riječi hrvatskoga jezika: konkretnost i predočivost. *Suvremena lingvistika* 44(85). 91–112. <https://doi.org/10.22210/suvlin.2018.085.05> Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/203943> [posjećeno 28. kolovoza 2025.]
- Piškić, Tatjana. 2011. *Gramatika roda*. Zagreb: Disput.
- Piškić, Tatjana. 2012. Hrvatski gramatički rod kao kulturem. *Fluminensia* 24(2). 61–70. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/96904> [posjećeno 1. rujna 2025.]
- Ramos, Sara; Roberson, Debi. 2010. What constrains grammatical gender effects on semantic judgements? Evidence from Portuguese. *Journal of Cognitive Psychology* 23(1). 102–117. DOI: 10.1080/20445911.2011.466795
- Robustelli, Cecilia. 2018. *Lingua italiana e questioni di genere. Riflessi linguistici di un mutamento socioculturale*. Roma: Aracne.
- Saalbach, Henrik; Imai, Mutsumi; Schalk, Lennart. 2012. Grammatical gender and inferences about biological properties in German-speaking children. *Cognitive Science* 36. 1251–1267. DOI: 10.1111/j.1551-6709.2012.01251.x
- Samuel, Steven; Cole, Geoff; Eacott, Madeline J. 2019. Grammatical gender and linguistic relativity: A systematic review. *Psychon Bull Rev* 26. 1767–1786. DOI: <https://doi.org/10.3758/s13423-019-01652-3>
- Sapir, Edward. 1921/2004. *Language: An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt.
- Sato, Sayaka; Gygas, Pascal M.; Gabriel, Ute. 2013. Gender inferences: Grammatical features and their impact on the representation of gender in bilinguals. *Bilingualism: Language and Cognition* 16 (4). 792–807. <https://doi.org/10.1017/S1366728912000739>
- Sedlmeier, Peter; Tipandjan, Arunm; Jänchen, Anastasia. 2016. How persistent are grammatical gender effects: The case of German and Tamil. *Journal of Psycholinguistic Research* 45(2). 317–336. <https://doi.org/10.1007/s10936-015-9350-x>
- Sensini, Marcello. 2000. *Il sistema della lingua. Dalle parole al testo*. Milano: Arnoldo Mondadori Scuola.
- Sera, Maria D.; Berge, Christian A. H.; Del Castillo Pintado, Javier. 1994. Grammatical and conceptual forces in the attribution of gender by English and Spanish speakers. *Cognitive Development* 9(3). 261–292. [http://dx.doi.org/10.1016/0885-2014\(94\)90007-8](http://dx.doi.org/10.1016/0885-2014(94)90007-8)
- Sera, Maria D.; Elieff, Chryle; Clark Burch, Melissa; Forbes, James; Rodriguez, Wanda; Dubouis, Diane. 2002. When language affects cognition and when it does not: An analysis of grammatical gender and classification. *Journal of Experimental Psychology: General* 131 (3). 377–397. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.131.3.377>
- Slobin, I. Dan. 1996. From 'thought and language' to 'thinking for speaking'. U Gumperz, John; Levinson, Stephen (ur.), *Rethinking linguistic relativity*, 70–96. Cambridge: Cambridge University Press.

- Toporišič, Jože. 2000. *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Vernich, Luca; Reili, Argus; Kamandulytė-Merfeldienė, Laura. 2017. Extending research on the influence of grammatical gender on object classification: A cross-linguistic study comparing Estonian, Italian and Lithuanian native speakers. *Estonian Papers in Applied Linguistics* 13. 223–240. DOI: 10.5128/ERYa13.14
- Vidovič Muha, Ada. 2019. Spol – Jezikovni Sistem in Ideologija. *Slavistična Revija* 67 (2). 127–137. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/2019-2-1-1>.
- Vigliocco, Gabriella; Vinson, David; Paganelli, Federica; Dworzynski, Katharina. 2005. Grammatical gender effects on cognition: Implications for language learning and language use. *Journal of Experimental Psychology: General* 134. 501–52. DOI: 10.1037/0096-3445.134.4.501
- Whorf, Benjamin L. 1956. *Language, thought, and reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf*, Carroll, John (ur.). Cambridge, MA: MIT Press.
- Žele, Andreja. 2019. Spol v predikaciji. *Slavistična revija: časopis za jezikoslovje in literarne vede* 67(2). 141–149.

THE IMPACT OF GRAMMATICAL GENDER ON THE CATEGORIZATION OF EXTRALINGUISTIC REALITY IN BILINGUAL SPEAKERS: EVIDENCE FROM CROATIAN–ITALIAN, SLOVENIAN– ITALIAN, AND ITALIAN–SLOVENIAN BILINGUALS

The role of grammatical gender in shaping the perception of extralinguistic reality among monolingual and bilingual speakers has been widely examined from multiple perspectives and through diverse methodological approaches (Bassetti & Nicholadis, 2016). Previous studies have shown that monolingual speakers of languages with grammatical gender tend to conceptualise entities as “masculine” or “feminine,” depending on the grammatical gender of the corresponding nouns (Bassetti, 2007: 215). Among bilingual speakers, evidence indicates cross-linguistic transfer: gender distinctions from a gendered language can influence a language without grammatical gender, and masculine or feminine classifications can be applied to entities that are neuter in another language (Andonova, Gosheva, Schaffai & Janyan, 2007; Bassetti & Nicholadis, 2016; Segel & Boroditsky, 2011, among others).

The present study investigates whether such grammatical gender effects occur to the same extent and in the same ways across comparable groups of bilingual and monolingual participants. To address this question, identical experimental tasks will be administered to Croatian–Italian, Italian–Slovene, and Slovene–Italian bilinguals, as well as to monolingual speakers of Croatian, Italian, and Slovene. Particular focus is placed on the influence of Italian, a two-gender language, on neuter nouns in Croatian and Slovene, both of which have three grammatical genders. Data from sociolinguistic questionnaires, along with results from the experimental tasks (e.g., voice and name attribution), will be analysed to determine whether the observed patterns of grammatical gender effects on categorisation are coincidental, or whether they reflect broader, systematic cognitive influences beyond the scope of a single bilingual language pair.

Keywords: linguistic relativity, grammatical gender, bilingualism, Croatian, Slovenian, Italian

Adresa autorice:

Ivana Lalli Pačelat

Filozofski fakultet

HR – 52 100 Pula, Ulica Alda Negrija 6

ilalli@unipu.hr